

Recensioner

Anna Bitner-Wroblewska, Tomasz Nowakiewicz, Aleksandra Rzeszotarska-Nowakiewicz och Wojciech Wróblewski med bidrag av Monika Bogacz-Walska, *Ostpreussens gerettete Geschichte. Die archäologischen Inventarbücher aus dem ehemaligen Prussia-Museum*. Institutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Warszawa 2008. 106 s. ISBN 978-83-87496-48-7.

I *Fornvännen* 2007 (s. 61–62) redogjorde jag i en recension för det stora tysk-rysk-polska samarbetsprojekt som pågår med att bringa ordning i spolierna efter det före Andra världskriget så betydande Prussiamuseet i Königsberg. Av dess arkeologiska samlingar, som trots ha blivit totalförstörda i samband med striderna vid krigsslutet, har nämligen under det senaste årtiondet betydande rester både i form av föremål och arkivbestånd påträffats inte bara i Kaliningrad (f.d. Königsberg) utan även i Berlin, Schleswig, Warszawa, Olsztyn, Riga och Tallinn. Därtill i Stockholm, i form av uppgifter i Nils Åbergs återfunna arkiv.

Från polska kulturministeriets avdelning för det polska kulturarvet i utlandet har jag erhållit det arbete som nu anmäls. Det handlar delvis om Ostpreussens arkeologiska historia, men framför allt om 15 nypåträffade volymer om tillsammans 1 584 ofta rikt illustrerade sidor av Prussiamuseets arkeologiska inventarieböcker för tiden 1878–1938. Dessa har i mer än miserabelt tillstånd hittats i Kaliningrad. De halvruvtna arkivalierna blev 2007 föremål för ett komplicerat rekonstruktions- och konserveringsarbete vid det polska statsarkivet i Olsztyn under ledning av Monika Bogacz-Walska. Arbetet redovisas nu i en med polska, tyska och ryska parallelltexter försedd läcker liten publikation. Tack vare de gjorda insatserna har ovärderlig information räddats, framför allt avseende masuriska gravfält från romersk kejsartid och folkvandringstid. Särskilt stort arkeologiskt källvärde bedöms de återfunna uppgifterna om gravfält tillhörande den s.k. Olsztyn-gruppen kunna

få, en kulturgrupp som från 600-talet till 900-talet e.Kr. utvecklade sig i området kring sjöarna Mragow och Olsztyn. Nils Åberg kallade fynden den »masurgermanska kulturen», men numera uppfattas de bakomliggande människorna som en lokal baltisk grupp som assimilerat germanska föremålstyper. Andra viktiga nytillskott är återvunnen information om vikingatida gravfält i Samland.

Man planerar nu ett intensivt tysk, ryskt, polskt och litauiskt samarbete för att åstadkomma en fullständig publicering av de återfunna inventarieböckerna. Detta kommer att möjliggöra återidentifiering av många idag ofta anonyma fornyfynd som tillhört Prussiamuseet och nu förvaras i olika museer i Tyskland, Polen och Ryssland. Arbetsuppgiften har stor vetenskaplig potential och ger möjligheter till ett befruktande internationellt arkeologiskt samarbete.

Jan Peder Lamm

En arkeolog i Trelleborg. Red. Stefan Larsson & Caroline Arcini. Skånska städer. Riksantikvarieämbetet. Lund 2007. 168 s. ISBN 978-91-7209-456-7.

Det blir fler och fler arkeologer förunnat att få sig böcker tillägnade på bemarkelsedagar. Ibland tycker jag att dessa böcker inte speglar jubilearens insats i ämnet särskilt väl. Men det är kanske inte heller huvudsyftet, utan snarare ett sätt för kollegor och adepter att uppmärksamma den samma. Ibland lyckas man dock ganska bra med att ge en bild av personen ifråga, vad denna har arbetat med och tillsammans med vilka andra människor. Ett sådant exempel är föreliggande bok som tillägnas 62-åringen Bengt Jacobsson. Frågan är dock om man inte har gjort det lite väl bra.

För att förstå varför Bengt får sin bok vid just 62 års ålder skall man veta att boken gavs ut till Trelleborgs 750-årsjubileum. Det sammanföll inte med ett jämnt årtal sedan Bengts födelse, utan anledningen till att boken tillägnades

Bengt var att den utgör en hyllning av hans arkeologiska gärning från hans kollegor. En stor del av de arkeologiska undersökningarna i och kring Trelleborg har gjorts just av honom.

Boken inleds med ett förord av Ulf Bingsgård, kommunstyrelsens ordförande i Trelleborg. Detta följs av en inledande artikel – »En arkeolog i Trelleborg» – av Stefan Larsson som ger en kort bakgrund till bokens tillblivelse och innehåll. Denna följs i sin tur av »Trelleborg(en) och Bengt Jacobsson» av Anders Löfgren, som är en renodlad presentation av personen Bengt och hans yrkesliv. Bidraget är en lovsång till en värderad kollega och vän. Nästa bidrag, med det snarlika namnet »Bengt Jacobsson & Trelleborg», är skrivet av Martin Hansson och Håkan Thorén. Även detta alster handlar i allt väsentligt om Bengt. Från upptäckten av trelleborgens till författarnas minnesbilder av undersökningen och Bengts kärlek till arkeologi. Båda artiklarna om Bengt är trevlig läsning och väl skrivna. Summa 32 sidor och lite till ägnas åt Bengts gärning. Det är en ovanligt stor andel av en vänsskrift. Läsaren får härigenom verkligen stifta bekantskap med Bengt och blir upplyst om vad han har betytt för den trelleborgska arkeologin. Till detta skall också läggas en avslutande artikel – »Med mästare i skogen» – av Annika Knarrström, som är en kort betraktelse av slättarkeologen Bengt i ny miljö, samt en bibliografi som också är sammanställd av Knarrström.

Efter de inledande artiklarna tar den äldre historien vid. Trelleborg med omnejd belyses med början i medeltiden och med avslutning i stenåldern.

Först ut skriver Stefan Larsson »När man byggde staden Trelleborg» om en undersökning i kvarteret Herkules, där han visar hur förändringarna på en tomt vid huvudgatan kan belysa stadens framväxt och successiva förändring. Larsson beskriver flyhänt skapandet och upprätthållandet av staden som idé från 1200-talet till idag.

Därefter skriver Annika Jeppsson »... och de hann inte rädda en enda pinal». Tilltalande enkelt om ett spännande hus som brann upp i kvarteret Katten i slutet på 1300-talet. Tack vare vådelden kan man rekonstruera mera detaljerat än vanligt hur huset har varit organiserat rumsligt, vilket är intressant på ett vetenskapligt plan liksom på ett rent mänskligt.

Tyvärre har båda dessa artiklar i mitt tycke ganska tråkiga bilder på lerkärl i form av datorrekonstruktioner. Dessa artiklar hade enligt min mening vunnit på att ha foton eller teckningar av keramiken – även om den bara består av skärvor. Likaså kan jag tycka att det hade lyft upp med något foto av miljö eller strukturer som omnämns. I Jeppsons artikel är det lättare att överse med än i Larssons, eftersom den förra innehåller ett antal informativa foton av övrigt fyndmaterial.

Från staden går färden vidare ut på landet i »Torp längs vägen till Trelleborg». I en av de längre artiklarna i boken redovisar Mats Riddersporre här historien om torpbebyggelserna i den sydvästligaste delen av Skåne. Riddersporre lutar sig på skriftligt källmaterial och framför allt kartor i en förtjänstfull beskrivning av torp-enheternas komplexa framväxt. De tycks återkommande ligga i gränsområden mellan tidigare etablerade byar. Bidraget drar, som jag ser det, mer åt en vetenskaplig publik med sina detaljer och sitt språk än merparten av artiklarna i boken. Men det kan också vara så att mitt intryck i viss mån beror på brister i förkunskap, snarare än på att texten faktiskt är svårare att ta till sig för gemene man än de strikt arkeologiska bidragen.

I artikeln »I skuggan av Trelleborg» tar Anne Carlie med oss till vendel- och vikingatiden på bopplatsen Västervång i utkanten av dagens Trelleborg. Här redogör hon för ett antal gårdar med lång platskontinuitet, som sätts in i ett ekonomiskt och politiskt sammanhang både i ett lokalt, regionalt och internationellt perspektiv. Det vill inte säga lite, på ett begränsat antal sidor, och ändå lyckas hon att hålla ihop det till en fungerande helhet.

På järnålderstemat fortsätter Tyra Ericson så att berätta om »Varför det ligger grophus i Trelleborg». Artikeln redogör för vad grophus är, hur de sett ut och vad man hade dem till när de var i funktion. Därefter kommer en genomgång av grophusen i Trelleborg och till sist ett intressant resonemang om varför det finns grophus i Trelleborg men inte på Västervång. Eftersom artikeln betonar grophusens koppling till hantverk så kunde den gärna ha haft ett foto eller en teckning på några föremål, för att kittla läsaren.

Mera järnålder bjuds av Caroline Arcini, som i två artiklar berättar engagerat om vad vi kan få

ut av gravar och ben från vikingatid och romersk järnålder från Trelleborg och Maglarp. Artiklarna heter »Världens mest kända Trelleborgare» och »Att öppna försegelade öden». Här redovisas den vikingatida mannen med slipsår i tänderna samt kroppslängd och skador hos den lokala populationen under romersk järnålder. Ämnet är tacksamt och säg den läsare som inte fascineras av skelett!

Avslutningen på de ämnesmässiga artiklarna görs av Lars Larsson som tar oss med till neolitikum i »Ett långt liv i Trelleborg». Artikeln handlar om megalitgravarna i trakten. Hur de ser ut, vad de representerar för samhälle, var de finns och varför det finns så få kvar av dem idag. Larsson låter erfarenheten tala och berättar sin historia på ett initierat sätt ackompanjerad av vackra foton.

Om jag ska sammanfatta mitt intryck av boken så tycker jag att den är för mycket biografi och för lite arkeologi för att vara en jubileumsbok till Trelleborgs 750-årsfirande. Utan att på minsta sätt vilja förringa Bengt Jacobssons insatser så kunde boken i mina ögon mycket väl ha tillägnats honom utan att han hade behövt ägnas två artiklar. Martin Hanssons och Håkan Thoréns artikel är visserligen välskriven, men boken hade vunnit på om bidraget hade handlat om trelleborgen i första hand. Sammanfattar jag mina synpunkter så blir betyget ändå klart godkänt. Trots en del invändningar måste jag understryka att det är lätt att berömma de enskilda artiklarna. Det är helt enkelt trevlig läsning om arkeologi i Trelleborgstrakten med många inblickar i människors gärningar och hur landskapet har gestaltat sig. Boken är till största delen skriven på ett avslappnat sätt, utan allt för mycket arkeologisk jargong. Det tror jag är en förutsättning för att nå en bred publik. Därmed inte sagt att boken inte innehåller något intressant även för den som är mer bevandrad i arkeologi. Det är avgjort på sin plats att gratulera Bengt Jacobsson till en fin bok.

Tony Björk

Regionmuseet Kristianstad
Box 134
SE-291 22 Kristianstad
tony.bjork@regionmuseet.se

Stenåldersjägarna. Red. Bo Knarrström. Riksantikvarieämbetet. Lund. 209 s. ISBN 978-91-7209-448-2.

Exploateringsarkeologin får vanligtvis medial uppmärksamhet av två skäl: dels för de höga kostnaderna och dels för upptäckterna av det okända, det unika. I det arkeologiska uppdraget ingår att skriva tekniska rapporter. Beroende på medel och ambitioner skrivs ibland också inomvetenskapliga artiklar eller monografier. Det skrivs emellertid också allt flera populärvetenskapliga böcker om arkeologi. Inte minst genererar de kostsamma men för arkeologin vetenskapligt viktiga infrastrukturella satsningarna numera denna typ av publikationer, vilket är bra. De populärvetenskapliga böckerna är ett sätt att återkoppla och sammanfatta den vunna kunskapsbilden på ett mer övergripande sätt. Böckerna är inte en skuldåterbetalning till skattebetalarna utan fördjupningar av sommarens korta intresseväckande artiklar och inslag i media och en utveckling av de berättelser som förmedlades till de besökande skarorna på arkeologidagar och visningar i fält. På Riksantikvarieämbetets (UV:s) nätbokhandel salufördes våren 2008 minst ett tiotal publikationer med tydliga intentioner att nå läsare utanför den universitetsutbildade kretsen. *Stenåldersjägarna* är den senaste i raden.

Boken utgår från exploateringsundersökningar som Riksantikvarieämbetets lundakontor, UV Syd, utförde i samband med att europaväg 4 i norra Skåne och södra Småland byggdes om till fyrfilig motorväg under det tidiga 2000-talet. Som titeln antyder ligger bokens kronologiska fokus på mesolitikum, men kom i detta område intressant nog även att omfatta en stor del av neolitikum. Titeln är dock dubbeltidig då texten innehåller två parallellhistorier, dels dagens jakt på stenålderslämningar och dels stenåldersjägarnas liv och leverne.

Boken behandlar ett arkeologiskt närmast okänt geografiskt område, inlandet i norra Skåne. Orsak till okunskapen uppges i inledningen vara att området länge befunnit sig i forskningsskugga bakom skånsk slättbygds- och kustarkeologi samt att stenålderslämningarna i skogsbygden inte är lika lätta att hitta som i Söderslättis plöjda åkrar. Innehållet i boken följer titelns dubbla kronolo-

giska struktur. Det inleds följaktligen med »De första spåren» och »De första invandrarna», texter som behandlar hur arkeologerna inledde sitt forskningsarbete med att inventera landskapet men också en beskrivning av det senpaleolitiska landskapets utveckling: fynden av tidstypiska tångespetsar och boplatsen vid Lärkasjön 1. I detta avsnitt redogörs också ingående för en slitspårsanalys av flinta från platsen, men den vetenskapliga analysen övergår snart i en målände berättelse av styckningen av en vildren.

Vi får följa hur de mesolitiska »Fångstfolken breder ut sig» i norra Skåne. I texten beskrivs landskapets utveckling från tundra till tät skog och korta fynd- och platsbeskrivningar utvecklas till tolkningar av funktionella vapen, bytesdjur, jaktscener samt av lägerplatser av tillfällig karaktär. Det mobila levnadssättet under tidig- och mellanmesolitikum ingick, menar man, i ett bosättningsmönster mellan långtidsvistelse i kustområdena och kortare expeditioner i inlandet. Detta bosättningsmönster upprätthölls fram tills erteböllekulturens fasta boplatser uppträdde, t.ex. vid Lärkasjön 6. Åretruntboplatserna upphörde emellertid: under tidig- och mellanneolitikum besöktes norra Skånes inland återigen enbart i jakt syfte. Slutligen sammanfogas tolkningarna av de nyupptäckta små boplatserna till en sammansatt bild av förändringar genom hela stenåldern, vilken även inkluderar de neolitiska jägarna. Ett appendix redovisar, på rapportvis, de enskilda undersökningsplatserna med planer, dateringsunderlag, fynd och en kort tolkning.

Bokens grafiska formgivning signalerar populärvetenskap. Bilderna är i de flesta fall mer illustrativa än informativa. Språket och ordvalet syftar ofta på samma sätt till att måla bilder av livet under stenåldern, att förmedla letandets ovissa spänning och glädjen i att göra ett 6000 år gammalt fynd. Både bild och text är tydliga grepp med avsikter att göra läsaren intresserad av berättelsen, de samspelar och hjälper läsaren att ta till sig berättelsen. De stilistiska grepp man medvetet gör i boken är sålunda annorlunda än det akademiska problematiserandet och ifrågasättandet.

Så till ett välkänt populärvetenskapligt problem: målgruppen. För vem är *Stenåldersjägarna* skriven? Vem är adressaten: är det norra Skånes

hembygdsintresserade, jägarförbundet, forskarkollegorna eller den diffusa gruppen »intresserad allmänhet»? Beroende på målgrupp måste alla skribenter ställa sig frågor om läsarens bakgrundkunskap. Bilden av läsaren styr innehållet, ordvalet och strukturen i *berättelsen*. Det är, anser jag, därför på flera sätt mer oproblematiskt att skriva en artikel till *Fornvännen* eller *Current Swedish Archaeology* än en populärvetenskaplig text, eftersom målgruppen för de förra är definierbar. Men vilka läser populärvetenskap? Bor man nära det stora vägbygget som genererat de intressanta och spännande arkeologiska berättelserna kanske det är första och t.o.m. enda gången man köper en arkeologibok. Vet läsaren då vad en megalit, magring, retuschering, arkeobotanik, daniel- och senonflinta är? Förmodligen inte. Men alla dessa termer används i boken, emellanåt förklarade, ibland lämnade utan förtydligande. Det är med andra ord en svår balans mellan att försöka förklara allt och att förutsätta läsarens medförda kunskap. Problematiken ligger i den oidentifierade läsaren.

Vilka berättelser vill då boken framföra? Till min glädje tillåter författarna stenåldersmänniskorna att påverkas av *flera* bakomliggande motiv och val. Till och med upptäckarlusta och sökande efter individuell prestige anges som möjliga orsaker till att man uppehöll sig i norra Skåne. Mesolitikum i Stenåldersjägarna blir därför inte bara avslag, retuscher och säsongsvisa förflyttningar, ingen harmoni med naturen eller ständig kamp för överlevnad och resursmaximering. Författarna ifrågasätter vidare bärkraften hos det neolitiska jordbruket, vilket man menar inte försörjde befolkningen förrän under senneolitikum. Att börja odla var sålunda ingen befrielse utan ännu ett medvetet val. Accentueringen av människornas val möjliggör dessutom en tolkningsmodell med en kulturell utvecklingskurva som inte är linjär och stegar sig uppåt: man jagade och samlade i norra Skåne under mellanneolitikum efter att man varit bofast fiskare med stora boplatser 2000 år tidigare. Bilden av mesolitikum blir inte låst till social evolution utan formar en betydligt mer dynamisk period; för arkeologen öppen för tolkningar angående komplexa relationer, idéutbyten och varierande samhällsformationer.

Stenåldersjägarna har flera författare, vilket lett till vissa upprepningar. Bland annat beskrivs bipolär slagteknik teknik flera gånger och varje gång poängteras att tekniken enbart har använts i materialbesparande syfte. Flintan var dyrbar, menar man. Hur förhåller sig detta till det dominerande användandet av bipolär teknik i kvarts i andra landsändar under samma tidsperiod? I Östergötland bearbetade man t.ex. under mellan- och senmesolitikum flinta omväxlande med plattformsteknik och bipolär teknik. Kvarts var det ingen brist på i dessa områden, så varför spara? Mycket tyder i stället på att även teknologier valdes efter samhällets tidstypiska normer och inte efter vår syn på råmaterial, tillgång och efterfrågan. Jag hade gärna sett dessa idéer om val och kulturella strategier uttalas tydligare. Kanske det var ännu fler val, kosmologiska och kulturella, som styrde tillverkningsmetoder, jaktmetoder, bytesdjur, boplatslägen, bofasthet osv.

Stenåldersjägarna är sammanfattningsvis lämpad för alla som är intresserade av att uppgradera det man i skolbänken lärde sig om jägarstenåldern, men också för fackarkeologen som önskar en bra och samtidigt läsvänlig ingång till källmaterialet i denna okända del av Skåne. Det är människorna som utgör innehållet i berättelsen, både arkeologer och stenåldersjägare.

Tom Carlsson

Riksantikvarieämbetet UV Öst
Roxengatan 7
SE-582 73 Linköping
tom.carlsson@raa.se

Om makt och offer. Röster om centralmaktens utveckling i tiden före historien. Red. Leif Karlenby. Riksantikvarieämbetet. Stockholm 2007. 180 s. ISBN 978-91-7209-454-3.

Denna antologi är en trevlig bok, om än med något spretigt innehåll. Dess utgångspunkt är Hasslefyndet, och den utgör resultatet av ett symposium som hölls 2004 efter att man under fyra säsonger undersökt området där fyndet gjordes 1936. Platsen är belägen vid Äverstaån norr om Hjälmarens i Glanshammar socken i Närke. Fyndet består av en bronskittel med ett antal andra

bronsföremål, förmodligen från bronsålderns period VI. Bokens elva artiklar belyser Hasslefyndet och området kring dalgången ur olika synvinklar och är författade av arkeologer, ortnamnsforskare och en geolog. Det är dock oklart om de medverkat i det aktuella forskningsprojektet och vilken roll de enskilda forskarna i så fall spelat. Författarpresentationer saknas, så skribenternas institutionella hemhörighet står inte heller omedelbart klar. En tydligare presentation av forskningsprojektet hade inte heller skadat, men det är dock en mindre invändning.

En större invändning har att göra med bokens syfte och hur man lyckas uppnå detta. Vad vill man egentligen med boken? Titeln ger intryck av att man ska diskutera makt och offer samt hur dessa kan förhålla sig till varandra, och undertiteln ger en fingervisning om vilken tidsperiod som avses. Baksidestexten ger vid handen att man under symposiet »diskuterade makt och offer med utgångspunkt i de två unika fynden från Hassle och Äversta». Jag fick därmed intrycket att våtmarksdeponeringarna skulle stå i fokus, d.v.s. Hasslefyndet från yngre bronsåldern och Äverstafyndet, en vapendeponering från folkvandringstiden eller tidiga vendeltiden, också den i Äverstaån. Men dessa förväntningar infrias inte riktigt. Våtmarksdeponeringar som generellt fenomen belyses knappast. Hasslefyndet får en grundlig presentation, men inte Äverstafyndet. Offerbegreppet problematiseras inte heller i texten.

Det är snarare Äverstaåns dalgång som står i fokus och utgör den gemensamma nämnaren för nästan alla artiklarna i boken. Syftet tycks snarare ha varit att belysa Äverstaåns dalgångs förhistoria och historia ur så många synvinklar som möjligt. Detta har bidragit till bokens spretighet, eftersom artiklarna delvis avhandlar vitt skilda ämnen. Jag kan även tänka mig att avsaknaden av mera syntetiserande texter kommer av att författarna blivit inbjudna till symposiet för att bidra med sin kompetens utan att ha medverkat i det aktuella forskningsprojektet. Artiklarna hänger därför inte ihop, utan kommer var och en med egna intressanta aspekter på områdets historia, som inte vävs ihop med de andras. Detta är i och för sig inte ovanligt i antologier. Här ger dock titel och baksidestext intryck av

ett sammanhållande syfte som inte infrias. Vikten av sådana till synes ytliga beslut om vad som ska stå på omslaget, och som ofta tas sent i arbetet med att producera en bok, ska inte underskattas. Den ytliga presentationen bör avspegla innehållet. I detta fall hade det räckt med en syntetiserande och sammanfattande artikel i början eller slutet av boken för att väva samman idéerna från de olika texterna, så hade problemet varit avhjälpt.

Spretigheten beror också på den tidsmässiga avgränsningen man valt. Man har inte begränsat sig till dalgångens yngre bronsålders- och yngre järnåldershistoria, vilket skulle ha gett deponeringen av föremålen ett tydligare sammanhang. Istället följer man historien långt upp i medeltiden. Detta är nog snarare ett uttryck för vilket material som finns tillgängligt för forskningen än ett val som gjorts för att bäst svara på de frågor som våtmarksdeponeringarna gett upphov till. De tillgängliga materialen, inklusive våtmarksfynden, är separata nedslag från olika perioder och alla hör knappast till ett kontinuerligt historiskt skede. Sambandet mellan fynden är främst geografiskt. Man gör dock inte anspråk på att väva samman allt det presenterade materialet, som jag nämnt ovan. När det gäller lämningarna från järnåldern sätter man dock in maktkoncentrationen i dalgången i ett större historiskt sammanhang som kopplas till centralmaktens utveckling under medeltiden.

Detta är invändningar mot boken som helhet. Artiklarna är intressanta var och en för sig. I den inledande texten redogör f.d. landsantikvarien i Örebro län David Damell kortfattat för sin personliga relation till Hasslefyndet. Han nämner också forskningsprojektet mycket kort. Detta kunde ha gjorts fylligare: t.ex. kunde han ha nämnt vilken roll han själv spelat. Var han initiativtagare till projektet? Jag antar det, men det uttrycks inte tydligt i texten. Sedan följer en text av Birgit Ryding om tiden för Hasslefyndets påträffande och den betydelse föremålen kom att spela för trakten under en stor del av 1900-talet. En tidig koppling av kittelns ursprung till Etrurien föranledde en långvarig vänskapsförbindelse mellan Glanshammars kommun och två italienska städer. Det låter kanske konstigt, men historien om hur studenter gick till fots från

Italien till Glanshammar och om hur man högtidligt tog emot varandras representanter vid besök under flera decennier är väldigt fascinerande. Alla var inblandade, från allvarliga kostymklädda herrar till skolbarn. Jag undrar om några arkeologiska fynd som påträffas idag skulle kunna utgöra en sådan samlande kraft för så många.

Undersökningarna vid Hassle i projektets regi presenteras i en text av Bo Annuswer. Man har inte påträffat några lämningar som är samtida med deponeringen av bronsföremålen, förutom några skålgropar en bit därifrån. Däremot har man påträffat flera vendeltida lämningar, bland annat ett kulturlager, några stolphål vid en terrass tolkat som en eventuell hallbyggnad samt en förstärkning av stranden med sten och trädgrenar, vilka tolkas som spår av en kajanläggning som använts fram i vikingatid. Man fann även två vendeltida vävtyngder och en malsten som deponerats i ån, vilka tillsammans med djurben tolkas som offerade. De kallas genomgående vattenoffer, vilket ska förstås som ett offer till en vattengud, men man öppnar även för att det rört sig om fruktbart offer, utan att ge argument för någondera tolkningen. Man ser alltså platsen som en offerplats, både under yngre bronsålder och yngre järnålder. Att offerplatsen skulle ha kombinerats med andra funktioner som handel eller kommunikationer anser man av någon anledning mindre troligt. Jag undrar hur man hade tolkat de vendeltida lämningarna om man inte haft kunskap om bronsföremålens närvaro på platsen. Jag tror att Hasslefyndet gett färg åt tolkningen av de senare lämningarna, även om man inte kan visa på någon kontinuitet och glappet mellan brons- och järnåldersaktiviteterna kan ha varit över tusen år långt. Jag menar inte att platsen var betydelselös under vendeltiden, men tolkningskategorin offerplats kunde ha nyanserats, eftersom man har tillgång till ett litet men intressant material från denna period. Jag tycker det är synd att platsen utropas till »märklig», vilket bidrar till en mystifiering av aktiviteterna som ägt rum där.

Ett fruktbart sätt att närma sig platsen är att göra en landskapsstudie över området. En sådan har utförts av Leif Karlenby. Han utgår från hur landskapet kan ha uppfattats och hur det utnytt-

jats och kommer på ett trovärdigt sätt fram till att Hassle under bronsåldern var en dold offerplats belägen centralt i bygden. Den var sålunda lättillgänglig för lokalbefolkningen men kunde hållas hemlig för utomstående. Platsen för vandeponeringen i Äversta hade i jämförelse ett mer offentligt läge.

Områdets vegetationshistoria baserad på pollenanalyser av Sven Karlsson ger vid handen hur landskapet i området förändrats sedan stenåldern. Det är intressant att en tillfällig röjningsfas med bosättnings- och odlingsindikationer kan dateras till äldre och mellersta bronsåldern, men ingen från yngre bronsåldern som skulle kunna vara samtida med deponeringen av bronsföremålen. Vad detta kan betyda diskuteras inte i boken. Vegetationshistorien utgör en bakgrund till det landskapsutnyttjande som Karlenby diskuterar, varför de båda texterna kanske borde ha placerats invid varandra i boken. De skiljs åt av en ortnamnsstudie av Per-Axel Wiktorsson som ger en bild av hur bebyggelsen utvecklats i Äverstaans närhet från järnåldern och framåt, som ändå delvis länkar samman de två omgivande texterna.

Senare delen av boken ägnas områdets senare historia, och fokus flyttas därmed från offer till makt. Ann Lindkvist diskuterar s.k. husabyar som centralplatser och visar hur Husby i Glanshammar var ett lokalt maktcentrum kopplat till metallhantverk från vendeltiden in i medeltiden. Åke Hyenstrand och Kåre Schorz visar hur landskapet var organiserat i territoriella enheter. Uppdelningen av Närke kopplar landskapet till Västergötland under 1100-talet, medan relationen till mälardalens landskap växte sig starkare under 1200-talet. Jhonny Thérus studie av Närkes runstenar visar delvis på en annan bild, men gäller en något tidigare period. Han visar att östra delen av Närke var orienterad mot Östergötland och den västra mot Västergötland. Endast området i norr kring Hjälmaren var orienterat mot Mälardalen, och då bara under kort tid vid mitten av 1000-talet. Dessa två texter tar upp samma frågeställning och borde kanske ha presenterats bredvid varandra i boken. Nu skiljs de av Fredrik Svanbergs artikel om yngre järnålderns landskapssemantik. Med detta begrepp menar han att kosmologin avspeglas i hur bebyggelsen organiseras i bygder som hänger ihop

som nätverk med gårdar och deras marker, gravplatser och andra socialt betydelsefulla platser. Dessa bygder stod i kontrast till obygderna, vilket förklaras i kosmologin som skillnaden mellan Midgård och Utgård. Mellan bygderna utvecklades kulturella skillnader. Bland annat kunde de rituella traditionerna variera.

Sista artikeln i boken är en presentation av 17 bronssköldar från Fröslunda i Västergötland. Det är ett intressant fynd, men det är inte helt uppenbart varför det presenteras här eftersom man inte direkt gör något av parallellerna till Hasslefyndet.

Bortsett från de inledande invändningarna om bokens syfte och dess spretighet är det trevlig läsning som ger en variationsrik bild av området kring Äverstaån. Vi får också en bild av hur viktigt ett fynd som Hassleskatten kan bli för en trakts självbild i modern tid, och vi anar också hur viktiga initiativ från eldsjälarna är för att fyndet ska sättas in i ett vetenskapligt sammanhang. Vi får hoppas på en fortsättning på forskningsprojektet.

Åsa Berggren

Malmö Kulturmiljö

Box 406

SE-201 24 Malmö

asa.berggren@malmose.se

Archaeology in the east and the west. Papers presented at the Sino-Sweden Archaeology forum, Beijing, in September 2005. English edition. Ed. Anders Kallif. Riksantikvarieämbetet. Stockholm 2007. 302 pp. ISBN 978-91-7209-469-7.

This book is a conference proceedings volume co-published by the Swedish National Heritage Board and the Institute of Archaeology at the Chinese Academy of Social Sciences. The conference was a step in an archaeological collaboration between the two organisations. The book contains 16 papers on Swedish (seven) and Chinese (nine) archaeology. They deal with archaeological projects and problems, such as urbanization processes, neolithization and methodology. Many of the papers discuss contract archaeology.

The papers have three main themes:

1. Overview papers such as “Some problems in the study of the origins of Chinese Civilization” by Wang Wei and “Scenes from the prehistory of Sweden—a brief overview” by Anders Kaliff.
2. Presentations of recent projects and case studies such as Xu Hung’s “Archaeological Research on the settlement patterns of the Erlitou site and its periphery”, Magnus Andersson’s “The first Neolithic concept”, Chen Xingcan’s “Lithic production of early states in China” and Zhang Yajun & Barbara Li Smith’s “Human remains from Xinglongwa in-house burial”.
3. Methodological papers such as “Archaeological research on the origin of ancient Chinese metallurgy with the focus on copper and iron” by Bai Yuanxing, “Archaeometallurgy—Archaeological and analytical perspectives” by Lena Grandin, “GIS-based research on settlement archaeology in China” by Jiangu Liu, “Digital field documentation” by Karin Lund, “On the origins of domesticated pigs and horses in ancient China” by Yuan Jing, “Reconstructing daily life in past populations” by Caroline Arcini, and “Domestication of millet” by Zhao Zhijun.

The Swedish papers treat subjects familiar to *Fornvännen*'s readers, and they are treated in other papers, books and reports. Therefore I will concentrate on some of the Chinese papers instead. Considering that China is almost as large as Europe, nine papers on Chinese archaeology is little more than a droplet in the ocean. In light of this, the papers do a good job of introducing Chinese archaeology to the uninitiated. They are varied both over time and as to their subject matter, and give the reader small glimpses into China's past from an archaeological point of view. The papers showcase some current trends in Chinese archaeology, such as research into the domestication of animals and plants and the origins of the Chinese civilization, but also the openness among colleagues in the People's Republic to new analytical methods.

Professor Liu Qingzhu's paper “New devel-

opment and New Perspectives of the Archaeological Researches on Early Capital Cities in China” is based on discoveries at the ancient capital cities Taosi, Wangchenggang, Guchengzhai, Xinzhai and Erlitou. The paper falls into the category of historical archaeology and deals with the emergence of a state and how to distinguish, archaeologically, the capital of an early state from the pre-state complex society. Professor Wang Wei's paper “Some Problems on the Origin of Chinese Civilization” offers an overview of the emergence of Chinese civilization. Wang discusses the difference between civilization and state and how to understand the origins of the Chinese civilization.

Professor Bai Yunxiang's paper treats the origin of bronze and iron metallurgy in China. Bai offers examples through the typology of early bronzes, copperware and ironware. Types, features and distribution feature prominently. The earliest finds are from Yangshao settlements in the central plains. Another early find has been made at Jiangzhai in Shaanxi, dating to c. 4500 BC. The origins of iron smelting can be traced back to c. 1300 BC in the northwest regions.

Professor Xu Hong's paper discusses the Bronze Age settlement at Erlitou, the eponymous archaeological culture (c. 1800–1500 BC) and its peripheral regions. The paper presents the results of the latest excavations at Erlitou and of field surveys in its surroundings. The study indicates the development of a settlement hierarchy which finally lead to the emergence of an early state in the area.

Professor Chen Xingcan's paper deals with the development of social complexity in the heartland of Chinese civilization by giving us the results of a large-scale field survey project in the Yiluo river valley. The survey has integrated other methods such as geoarchaeological investigations, ethnobotanical studies and analyses of lithics and pottery. The purpose of the survey was to monitor changes in the settlement pattern from the Early Neolithic until the full development of states (c. 6500–200 BC).

Professor Yuan Jing's paper treats the origins of domesticated pigs and horses in ancient China. Yuan presents evidence for the earliest domestic pigs, found at several sites and dating

to about 6900 cal BC (8000 BP). Bones of horses appear only in the late Shang at the site Yinxu about 1500 cal BC (3200 BP), probably as a result of foreign culture spread. Several horse finds indicate an earlier presence, especially in the northwestern parts of China, but they are sporadic and difficult to interpret.

Zhang Jun & Barbara Li Smith's paper "Human remains from Xinglongwa site, Aohanqi district of Chiefeng city, Inner-Mongolia" deals with the osteological analysis of human skeletons from one of the earliest Neolithic sites in China, Xinglongwa (7200–6400 cal BC; 8200–7500 BP). They identify several diseases such as osteoarthritis, ankylosis, button osteoma and conditions caused by malnutrition, such as porotic hyperostosis and osteoporosis. Apart from disease they have also studied sex, age at death, physical features, stature and dental health.

Dr. Zhijun Zhao's paper "Domestication of millet" presents new paleoethnobotanic data from Xinglonggou. The site is on the upper River Liao in eastern Inner Mongolia and is a Xinglongwa site dated to 6900–6400 cal BC (8000–7500 BP). A tremendous amount of charred millet grains has been found, including both broom-corn millet and foxtail millet. The morphological analysis documents primitive characteristics in the millet, suggesting that crop was probably undergoing domestication at this very locale.

Jianguo Liu's paper "GIS-based research on settlement archaeology in China" concerns several areas: the Huan, Qixing and Fen river valleys. Spatial analysis has been used to study the relationship between settlement distributions in the areas.

Overall this is a nice publication. The papers are well written, easy to understand and should work as a good entrypoint for those interested in Chinese and/or Swedish archaeology. They do tend to be a bit compressed, probably due to the format, lectures turned into papers. However, both Anders Kaliff's and Liu Qingzhu's prefaces express the expectation that this will be the first step in a renewal of the long tradition of cooperation between China and Sweden in the field of archaeology. Therefore, I miss papers that tie Chinese and Swedish archaeology together. I also miss papers on past cooperation

and research done in both Sweden and China: for example about Johan Gunnar Andersson's or Sven Hedin's work in China, the collections at the Museum of Far Eastern Antiquities in Stockholm or the exhibition "China before China", in the production of which several Chinese archaeologists took part. Most importantly, I miss a discussion of what exactly the two organisations involved hope to gain, and what they want to collaborate on specifically. Between the lines, it is hinted that fieldwork and laboratory methodology are the most likely arenas for collaboration.

The book exists in two editions, a Swedish and a Chinese one with a few differences. In the Chinese edition the papers are divided into a Chinese section and a Swedish section, which in a way is more pedagogic. The Chinese one also has two more papers: Zhong Jian's "Geometric survey and discovery in archaeology" and Lars Ersgård's "Contract archaeology at the Swedish National Heritage Board: a brief presentation".

Magnus Reuter Dahl

Yangshaoprojektet

Rådjurstigen 5

SE-170 76 Solna

magnus.reuterdahl@bredband.net

Skilled Production and Social Reproduction. Aspects of Traditional Stone-Tool Technologies. Proceedings of a Symposium in Uppsala, August 20–24, 2003. Red. Jan Apel & Kjell Knutsson. SAU Stone Studies 2. Uppsala 2006. 453 s. ISBN 91-973740-6-7.

Bakgrunnen for boken *Skilled Production and Social Reproduction* var et fem-dagers symposium i Uppsala i 2003. Organisatorene, Jan Apel og Kjell Knutsson, inviterte en gruppe deltakere fra ulike disipliner, henholdsvis arkeologer, etnoarkeologer og flinthuggere for å diskutere *skill* (evner, erfaringer og praksis) i tilknytning til steinteknologi og sosiale relasjoner i forhistorien. Visjonen bak symposiet var å forene teori og praksis, og slik komme fram til nye perspektiver og tolkninger rundt temaet *skill* i redskapsproduksjon.

I en ærlig introduksjon innrømmer Apel og

Knutsson at symposiet ikke forløp slik som de i utgangspunktet hadde håpet. Det oppsto ingen fusjon mellom de praktisk orienterte flinthuggerne og de mer teoretisk innrettede arkeologene. Marcia-Anne Dobres, som tilhører den sistnevnte gruppen, deler sin frustrasjon med oss i et forfriskende ærlig bidrag i bokens introduksjonsdel som omhandler samhandling i forskningen. Hvem av oss kjenner oss ikke igjen i »klikk-kulturen» som oppstår på seminarer og konferanser? Teoretikere har en tendens til holde seg for seg og teknologene deler ideene sine rundt et annet bord. Dette er virkeligheten – i praksis! Ettersom introduksjonen til boken både forsvarer og snur den mislykkede samhandling- en til en interessant diskusjon (Dobres), i tillegg til å forberede leseren på at hun eller han ikke får det som bokens tittel antyder (ikke alle artiklene omhandler *skill* eller sosial reproduksjon i egentlig forstand), er det vanskelig for meg som bokanmelder å kritisere bokens innhold på dette grunnlaget. At boken (og symposiet) ikke leverer varene som var forventet betyr slett ikke at *Skilled Production and Social Reproduction* ikke har noe å tilby leseren.

Boken er delt inn i tre kapitler, hvor hvert kapittel tar for seg ulike emner eller framgangsmåter til temaet redskapsproduksjon i stein. Kapittel 1 »Experiments and Experience» omfatter viktige bidrag fra fire flinthuggere og har en i hovedsak deskriptiv karakter. Jacques Pelegrin presenterer flere eksperimenter som omfatter *long blade technology* med Europa som studieområdet. Videre beskriver Greg R. Nunn & Errett Callahan replikasjoner av danske dolker fra neolitikum. For undertegnende var Hugo Nami, som i to artikler skriver om teknologi i Sør-Amerika, relativt ukjent. Sør-amerikanske teknologiske studier er i det hele tatt relativt ukjent i europeisk sammenheng, og det er etter min mening helt riktig at boken gir ekstra plass til denne forskningen. En vanlig kritikk mot fremstillinger av eksperimentelle studier er at de ofte blir for deskriptive og mangler teoretisk dybde. Fra egen erfaring er det både tid- og plasskrevende å gjøre eksperimentelle resultater tilgjengelig (og meningsfulle) for forskere som ikke er huggere selv. Jeg mener forfatterne her har lyktes med å dele sine praktiske erfaringer med leseren. Vanligvis

finner man slike rene teknologiske studier i egne tidsskrifter og bøker som er mer eller mindre avskåret fra den øvrige arkeologiske litteraturen. Samtidig finnes det mange dyktige huggere som ikke ønsker eller har interesse av å dele sine erfaringer med et vitenskapelig miljø; kunnskapen blir nærmest esoterisk og utilgjengelig. I steinalderstudier trenger vi disse erfaringene. Med *Skilled Production and Social Reproduction* bringes disse erfaringene nærmere det øvrige fagmiljøet.

Kapittel 2 »Theoretical Aspects» mistenker jeg ligger nærmest symposiets opprinnelige målsetting, nemlig å diskutere *skill* i et samfunns- perspektiv. Syv forfattere har bidratt i denne delen av boken, deriblant organisatorene Apel og Knutsson. Et felles tema synes å være hvordan *skill* er et produkt av læring og tradisjonsoverføring mellom generasjoner og over lange tidsspenn. Apel skriver, »If we aim at an understanding of social facts we have to move beyond pure observation and put more effort into relating the technology and its participants to their place in a larger social room». Anders Högberg tar denne oppfordringen og spør hvorfor de forhistoriske menneskene har lagt igjen gode øksemner ved Järavallen i Skåne over en periode som strekker seg fra tidlig neolitikum til tidlig bronsealder. En vanlig observasjon av fenomenet ville ikke ha gitt mye informasjon, men Högberg strekker tolkningene i retning av tradisjoner og fortidens investering i framtiden – spennende! Mikkel Sørensen forsøker også å »move beyond pure observation» ved å tenke nytt i forhold til flekkedefinisjonen. Fra å være definert temmelig statisk, som dobbelt så lange som de er brede, fremsetter Sørensen en definisjon som reflekterer flekkeproduksjonens intensjon i de forhistoriske samfunn. Hans tanker vil sannsynligvis frustrere erketyperologer, men viser nok et riktigere bilde av fortidig teknologi. Kapittel 2 som helhet representerer den retningen hvor mange studier omkring *skill* og teknologi kommer til å gå i framtiden.

Bokens tredje og siste kapittel »From Experience to Interpretation» inneholder syv artikler som både har eksperimentelle og teoretiske element, men i hovedsak dreier det seg om case studies fra ulike regioner. Nyree Finlay diskute-

rer mikrolittproduksjon i tilknytning til mesolittiske lokaliteter i Hebridene. Hun hevder at mikrolittproduksjon er et oversett område i eksperimentelle studier fordi de er så enkle å lage. Som vi får se betyr ikke dette at de ikke kan inneholde verdifull informasjon. Videre får vi presentert teknologiske og etnografiske (Kim Akerman) studier fra Sverige, Åland, Polen og Australia.

Bokens sterke side er uten tvil diversiteten i både studieområder og bidragsytere. Personlig fant jeg kunnskap av interesse i så å si alle artiklene. Selv om de varierer noe i tematikk og vektlegging av begrepet *skill* er det likevel en rød tråd gjennom sidene. Symposiets manglende fusjonering av forskerfelt trenger ikke å hindre leseren fra selv å fusjonere kunnskap som han eller hun henter fra de ulike forfatterne i boken. Jeg anbefaler boken til alle som ønsker et innblikk i den nye retningen til teknologiske studier av redskapsproduksjon i forhistorien.

Lotte Eigeland

Kulturhistorisk Museum, Universitetet i Oslo
Postboks 6762 St. Olavs plass
NO-0130 Oslo
lotte.eigeland@khm.uio.no

Cultural interaction between east and west. Archaeology, artefacts and human contacts in northern Europe. Eds Ulf Fransson, Marie Svedin, Sofie Bergerbrant & Fedir Androschchuk. Stockholm Studies in Archaeology 44. Stockholm 2007. 365 pp. ISBN 978-91-7155-474-1.

Four archaeologists at the University of Stockholm have taken the initiative to put together a *Festschrift* for Ingmar Jansson, quite as versatile as Ingmar himself. Most of the articles – no less than 57 in all – proceed along traditional paths. The common topic should be, at least in principle, cultural interaction between East and West – in which Ingmar's contribution has been indisputably noteworthy.

It might have been in the interest of the final outcome to implement a stricter limitation of topics, together with a stricter observance of the given framework. As it is, the collection embraces

monuments from the Mesolithic to the 18th century, from theoretical constructions to specific artefact studies, from folklore and linguistics to ethnobotany and geophysical methods in archaeology. The academic level of the articles varies from intriguing disputes to mainly descriptive writings. Cultural communication is not the main subject of all articles, and several articles' connection with East-West contacts, the Iron Age, Ingmar's personal interests or just the topics of other articles is vague at best. The articles' division into chapters can only be described as unfortunate, demonstrating no clear criteria, and leaving the reader with a chaotic impression.

The book opens with an interview with Ingmar, reflecting not only his academic life, but also more personal aspects. It is followed by an introductory article by Marie Svedin, where she analyses contacts between Swedish and Eastern European archaeologies, with a particular emphasis on individuals and personal relations. The overview is detailed, and leads to the conclusion that the intensity or even existence of contacts between archaeologies of different countries is defined by relationships between individuals. When these particular individuals retire or change their occupation, contacts between countries may cease as well. True to her approach, Svedin has abundantly used personal communication and e-mails with particular archaeologists as sources for her overview. Still, such an approach is dangerously self-perpetuating. The archaeologists interviewed are already Svedin's subjective choice, and they talk about contacts that they are personally aware of, or where they participated themselves, often leaving out communication with other sources. That may be begging the question, and the results are prone to confirm her point of departure. Risks connected with the subjectivity of human memories are in fact demonstrated in Svedin's own assertion of once having hosted Aivar Kriiska, now professor of experimental archaeology at the University of Tartu, at her home in 1991. Her visitor was in fact Aivar Reidla.

I am inclined to consider times of predominantly personal contacts as a kind of transformation periods, when communication based on institutions or common research projects have

been hindered. The character and direction of academic contacts may just as well be defined by political circumstances and the existence or absence of a *lingua franca* – which is also hinted at in Svedin’s article. In the case of my homeland Estonia, the last 10–15 years have seen a decrease, even interruptions of academic contacts with the East. The reason for it is palpable – young Estonians do not speak Russian any more, and the *lingua franca* is now English, which is not very widespread among Russian archaeologists. Incidentally, the same obstacle was for many years true for the southern contacts as well. Such circumstances can easily create situations where academic contacts are limited to people who can find a common language. Ingmar with his language skills, bright mind and broad knowledge has played the role of mediator in a brilliant way; still, in a broader perspective, such mediators, thriving under certain circumstances, might not have been so fortunate, had circumstances been different. Academic communication that is predominantly based on personal relationships is vulnerable, and exists first and foremost in cases when co-operation is otherwise constrained.

Since it is impossible to overview all 57 articles of the collection here, I have made an arbitrary choice, reflecting my subjectivity rather than the quality of the articles. Several articles are artefact studies, e.g. of tortoise brooches (Roberts Spirgis, Vladimir Zocenko & Olga Vergun). The authors see tortoise brooches in East European graves not as evidence for the presence of Scandinavian women, but for an adoption of Scandinavian fashion by local elites. Vladimir Petrukhin treats the same subject, working with written sources. He interprets the wearers of tortoise brooches in Russian graves as “valkyries”, that is, in his interpretation, young girls employed as retainers of Scandinavian chieftains. Petrukhin believes that even slave girls could achieve the status of valkyries if they followed their deceased masters to the Other World. Doing this, they were supplied with Scandinavian elite female attributes, including tortoise brooches. His sample of material originates from Kiev-Rus and Scandinavian archaeological finds, excluding material from modern north-western Russia – quite a relevant area,

considering that the *Austervegr* passed through it. For instance, burials in a seated position – which Petrukhin associates with the custom of *suttee* – were widespread among Viking Period Izhorians (P. Ligi, *Vadjapärased kalmed Eestis 9.–16. sajandil*, Tallinn 1993, pp. 31, 90; E.A. Rya binin, *Finno-ugorskiye plemena v sostave Drevney Rusi, K istorij slav.-fin. etnokultur. Svjazey. Ist.-arheolog. očerki*, St. Petersburg 1997, p. 46 ff). Several rich Baltic-Finnic female burials with weapons (M. Mägi, *At the Crossroads of Space and Time*, Tallinn 2002, pp. 77–81 w. refs) could also offer broader prospects for interpretation than these women having been female warriors or “valkyries”.

Here it is also worth to mention Alexei Plochov’s contribution, which points to a possibility that “valkyrie” pendants known from Scandinavia and parts of Russia might actually depict Freyja – especially since several of them have been found in female graves. Anthropomorphic statuettes are also discussed by Veronika Murascheva. She writes about such a figurine found at Gnëzdovo, interpreting it as a “God of the Pouch”. One might ask why Murascheva tries to draw parallels with the Scandinavian culture sphere instead of associating the Gnëzdovo figurine with other statuettes found in the territory of present Russia. She only states that similar male figures found along the upper Kama river were unfamiliar to the local Finno-Ugrian culture sphere, and therefore depict Russian *druzhinniks*. In her opinion the Gnëzdovo figurine represents a different tradition. Illustrations given in her article, however, do not offer much support to such a proposition. Anthropomorphic statues also come under discussion in Torun Zachrisson’s article about a seated wooden figure found in Rude Eskilstrup bog, which she associates with a 5th or 6th century settlement shift and rituals around the conveyance of landed property.

In several articles Birka, Old Ladoga, Kiev and Novgorod are discussed as important nodal points in East-West connections, as if such sites were a purely Scandinavian-Russian thing. Only Truso on the Polish coast and Daugmale on the lower Daugava river (respectively Mateusz Bogucki and Guntis Zemītis), are left to represent

the area in between. Zem_tis' article is based on the definition and interpretation of Viking Period wics given by Gleb Lebedev in a 1985 publication which still stands as a corner stone in East European settlement archaeology (*Epocha vikingov v Severnoj Evrope: Istoriko-arheologičeskij očerk*, Leningrad). Western approaches to early urban centres have attracted much less attention there.

Zemītis's paper touches not only on Daugmale, but also on the relationship between eastern and western archaeology on a much broader scale – though the author himself does not refer to this. It is probably not an exaggeration to claim that Daugmale is the Birka of the Eastern Baltic. Among archaeologists, Daugmale is however for various reasons far less known. First and foremost, I see this as due to recent political history, and the isolation of archaeological thought in the Eastern Baltic countries for half a century. Excavations started at Daugmale already in the 1930s. Fieldwork intensified in the 1960s and 1970s due to the building of a power station on the Daugava. After these rescue excavations with Soviet style methods, the site's two hectares of early urban stratification were flooded, thus sealing it off from further excavation with later methods.

The result is a rich find material from Daugmale, but only a modest number of articles, and proper discussion is lacking. Most of these writings have proceeded from East European traditions, concentrating on artefact typologies and ethnic issues (e.g. A. Radins', Daugmale, Jersika, Riga. The development of economic and political centres along the lower reaches of the Daugava. *Lübeck Style? Novgorod Style?* Riga 2001, pp. 89–94 w. refs). For the evidence to become truly comparable with Scandinavian Viking centres it needs to be treated with similar methods and conceptual approaches as they are – a fact that goes for all comparison between sites in the East and West.

A similar conclusion may be reached by comparing writings in the present book by archaeologists from the eastern and western shores of the Baltic. Apparent differences in the archaeological record are only too often determined not by empirical traits but the way they are inter-

preted. Such an imbalance may be caused by funding – or perhaps this too is determined by political circumstances? Archaeological fieldwork as extensive as can be found in Scandinavia, and access to modern and expensive laboratory analyses are still often financially impossible in the Eastern Baltic countries and Russia, not to mention the situation in the second half of the 20th century.

Several articles dealing with finds from Birka—e.g. Fedir Androshchuk on swords, Lena Holmquist Olausson & Slavica Petrovski on helmet decorations, Björn Ambrosiani & Mathias Bäck on ceramics—imply strong eastern influences on this site. The character of such (more general) influences is not described, and nor is that the aim of the articles. As an archaeologist from the eastern shores of the Baltic, I was of course interested in these references. Do new findings from the Black Earth bring, or perhaps have already brought along, changes in the interpretation of Birka's function? Or perhaps even more intriguing—*which* eastern areas emitted these influences, and what conditions made them possible? To some extent, these questions are touched upon by Ambrosiani & Bäck, who refer to ethnic conditions—in the past quite as much as in the present—as one of the most significant factors in communication.

In the Soviet era, when Eastern European archaeologists, especially Eastern Baltic ones, had very limited opportunity to publish their research abroad, articles treating communication or artefact studies often featured white spots in the area of the present Baltic states. It looked as if long-distance contacts had taken place directly, without involving any areas in between. Partly, this attitude derived from the fact that the Baltic states were not independent, and therefore politically non-existent. The present political situation is frequently projected directly back into past. Alas, similar attitudes are still obvious in several articles in this 2007 book. At least the discussions of the distribution of seaxes (Niklas Stjerna) and belt fittings in “Novgorodian” style (Kirill Mikhailov) would have been more complete with proper overviews of the evidence from the Eastern Baltic.

The tenacity of the differing research tradi-

tions in East and West has not remained unnoticed by the editors of this book. As they state in their introduction, it is evident from a glance at the lists of references in the various contributions. This leaves us with the question if we are now in fact witnessing any increased integration, to some extent unifying archaeology around the Baltic Sea. Or do archaeologists still concentrate on dissimilarities rather than searching for common features, to quote the article by Bozena Werbart?

I do not dare to speak on behalf of Russian archaeologists, but the contributions by Eastern Baltic archaeologists definitely do not represent all archaeology in these countries. The choice seems rather have been accidental—which is probably inevitable with a *Festschrift* like this. It also stands out that some of the articles in the book had been submitted earlier than others. In Eastern European archaeology, which has seen rapid development over the past decades, this is an important matter. The editing of the book has taken quite some time, and several authors have carried their studies further. This is however normal in academic research. Ingmar Jansson has in any case received a book that he may appreciate.

Marika Mägi

Tallinn University
Rüütli 6, Tallinn 10130, Estonia/
Bybækterrasserne 153 F
DK-3520 Farum, Denmark
marika.magi@mail.ee

Tore Artelius & Mats Lindqvist, *Döda minnen*. Skrifter 70. Riksantikvarieämbetet, Arkeologiska Undersökningar. Stockholm 2007. 216 s.

Jeg ved ikke hvad jeg forventede, da jeg gik i gang med at læse *Döda Minnen*. Omslaget viser et let sløret billede af et par hænder over nogle spredte, brændte og knuste knogler. Og bortset fra forfatternavnene står her ikke andet end titlen. Ingen forklarende undertitel, som vi jo ellers har for vane, når arkæologer vover en mere spændende bogtitel end bare lokalitetens navn. Her er ingen angivelse af hvilken periode eller hvil-

ket geografisk område, bogen beskæftiger sig med. Bagsideteksten lægger op til noget, der mere minder om end kriminalroman end en traditionel arkæologisk publikation. Så hvis mine forventninger ikke var afklarede før jeg begyndte at læse, var jeg i hvert fald nysgerrig.

I forordet fortæller forfatterne, at bogens baggrund er mere traditionel end omslaget lader ane: et spektakulært guldfund gjort i 1995, der førte til arkæologiske udgravninger. Disse blev foretaget som led i arkæologiuuddannelsen ved Göteborgs Universitet i perioden 1997 til 2001. Udgravningerne gav anledning til forskellige artikler. Og så altså denne bog, som ikke foregiver at fremlægge alle udgravningsresultaterne fra udgravningskampagnerne, men koncentrerer sig om en enkelt gravplads.

I indledningen, der her kort og godt hedder »Början» uddybes bogens idé og formål: »att redovisa och reflektera över resultaten från utgrävningen av gravplatsen». Da gravpladsen har været anvendt både i den ældste jernalder og i vikingetiden, knytter refleksionerne sig ikke bare til de to perioder, men også til selve diskontinuiteten i pladsens anvendelse. Og dertil vil man kommentere opbygningen af vores viden om ældre jernalders urnegravpladser. Dermed er bogens ramme, dens mål og dens form på plads: med udgangspunkt i en konkret gravplads at reflektere over denne plads, dens brug og betydning og samtidig forholde sig kritisk til den hævdivundne viden om perioden. Altså sådan cirka det modsatte af en traditionel arkæologisk fundfremlæggelse, hvor en historik og fundfremlæggelse fylder det meste, og tolkninger og refleksioner det mindste.

Hvordan lykkes så den opgave forfatterne stiller sig? Over al forventning. Bogen er særdeles velstruktureret. Der er en ualmindelig god sammenhæng mellem bogens form og fremtræden og dens indhold. Den er forfriskende og fornyende i sin behandling af både de tidlige jernaldergrave og især det tværperiodiske, hvor den forbinder vikingetidsgravene med de førromerske. Den er alt i alt en stor fornøjelse at læse.

Bogen er struktureret i syv kapitler: det første introducerer kort problemfeltet i tre afsnit: gravpladsen ved Vittene, den ældste jernalders

urnegravfelter og endelig vikingetiden og det forsvundne. Kapitel 2 hedder »Betraktarna» og er en forskningshistorik omkring den ældste jernalder, urnegravfelterne og området omkring Vitene. Kapitel 3 hedder »Platsen» og redegør meget kort for de andre kendte arkæologiske fund fra området. Kapitel 4 hedder »De döda» og behandler i syv afsnit de enkelte perioders anlæg på gravpladsen. Kapitel 5 hedder »Språket» med underafsnittene »dialekter», »arvet», »Lundström», »variationer» og »Vittenespråket». Kapitel 6 hedder »Återbesökarna» og behandler vikingetidens brug af pladsen og især dens genbrug af de førromerske monumenter. Endelig hedder kapitel 7 (naturligvis) »Slutet» og så er bogen, der på ydersiden minder om en roman, og som indeni er ligeså velskrevet og letlæst som en sådan, afrundet.

Men bogen er jo først og fremmest et stykke arkæologisk forskningsformidling, og derfor følger efter teksten naturligvis referencer og et katalog over anlæggene på gravpladsen samt lister over ¹⁴C-analyser, administrative data, beskrivelser af de enkelte udgravningsfelter og udgravningsplaner. Den sidste del af bogen har måske mere karakter af udgravningsberetning end af gennemarbejdet monografi. Men her er enkle tegninger og korte beskrivelser af de enkelte anlæg. Her er i korthed den dokumentation, vi har brug for, for at følge og forstå de tolkninger, som forfatterne fremlægger i bogens tekst. Del.

En indvending, som til dels er en følge af bogens form, er manglen på billeder af genstandene fra gravene. Den læser, som ud over gravenes form og konstruktion interesserer sig for de genstande, der også var en væsentlig del af begravelserne, skuffes. Men det er en logisk konsekvens, for forfatterne interesserer sig primært for gravenes ydre fremtræden. Og i læsningen af bogen på dens præmisser eller i forståelsen af de fremlagte synspunkter, mangler billederne af genstandene ikke.

Der hvor bogen først og fremmest er en fornøjelse og en gevinst, er i den konsekvente fastholden på stedets historie. I de lange linjer fra ældste jernalder til vikingetid. I en insisteren på, at forstå fortidsminderne i deres kontekst, hvor også tusind år ældre fortidsminder kan spille en væsentlig rolle. Det er godt gjort. Det er også et fornyet blik på den ældste jernalders urnegrav-

felter. Her præsenteres ikke bare et nyt og andet billede af gravskikken gennem førromersk jernalder. Her gives også en grundig beskrivelse af hvordan det hævdundne billede af den førromerske gravskik er etableret.

Så anmelderens konklusion skal være: hvis du vil inspireres til fornyelse af den arkæologiske publikation, hvis du vil have fornyet dit syn på den førromerske gravskik i Sverige eller hvis du bare vil opløftes ved læsning af en særdeles velskrevet arkæologisk bog så læs *Döda Minnen*!

Claus Kjeld Jensen

Museet for Varde By og Omegn

Lundvej 4

DK-6800 Varde

ckj@vardemuseum.dk

Öggestorp & Rogberga: vägar till Smålands förhistoria. Red. Leif Häggström. Jönköpings läns museum 2007. 379 s. ISBN 978-91-85692-68-2.

För sjutton år sedan kom jag som nybliven doktorand till Öggestorp för första gången. Arkeologerna från Jönköpings läns museum hade då gjort utgrävningar av boplatstilljöer och röseområden och var intresserade av pollenanalyser, samtidigt som vi från paleoekologiskt håll var ute efter att teckna en bild av kulturlandskapsutvecklingen i ett högländsområde (marginalområde vågar man väl knappast säga längre) som kunde komplettera och nyansera resultaten från Ystadprojektet. Det blev ett mångårigt och trevligt samarbete. Pollenanalyserna resulterade i en avhandling och hela projektet sammanfattades så småningom i boken *Markens minnen*, utgiven av Riksantikvarieämbetet.

Vad vi inte hade en aning om då var att detta bara var början på den arkeologiska utforskningen av Öggestorp. Nya vägbyggen och anläggandet av en trafikplats drev fram nya och mer storskaliga arkeologiska undersökningar, också dessa i läns museets regi. Den aktuella boken *Öggestorp & Rogberga* är en slutrapport från dessa senare undersökningar. Som bokens titel avslöjar presenterar den också resultat från det närliggande Rogberga, men den handlar till allra störs-

ta delen om Öggestorp och då med fokus på äldre järnåldern.

Leif Häggström är bokens redaktör och dessutom författare till inte mindre än tio av bokens sexton artiklar. De övriga författarna är Nicholas Nilsson som skriver om bebyggelselämningar och äldre vägsträckningar, Jan Agertz som diskuterar traktens ortnamn, Lena Grandin som tillsammans med Häggström beskriver en kniv av lokalproducerat stål, Jenny Ameziane som diskuterar den lokalt tillverkade keramiken, Anna Kristensson som gör en sammanställning över tidig järnhantering och Leif Björkman, slutligen, som i sitt bidrag gör en pedagogisk och lättillgänglig sammanställning av pollenanalyserna. Över lag är dessa artiklar väl-skrivna och intressanta. Dock måste boken till stor del ses som Häggströms verk. Hans artiklar spänner över ett brett fält, från gravtraditioner och fruktbarhetskult till jordbruk, järnproduktion och hantverk. Undersökningarna i Öggestorp var också utgångspunkten för Häggströms doktorsavhandling som lades fram 2005 (och som för övrigt recenserades av Eva Svensson i dessa spalter samma år), och flera av resonemangen och slutsatserna i avhandlingen återkommer i den nya boken. Häggström har också skrivit om Öggestorp i andra sammanhang, och tack vare hans produktivitet börjar denna tämligen anonyma plats bli en betydelsefull och välpublicerad arkeologisk referenslokal.

Öggestorpsundersökningarna har varit ambitiöst upplagda med en tydligt tvärvetenskaplig profil. De är något av en provkarta på den moderna uppdragsarkeologins metoder, med analyser av pollen, makrofossil, träkol, keramik, slagg, med mera. Utöver dessa standardmetoder har man också gjort försök med optiskt stimulerad luminescens (OSL). Detta är spännande eftersom OSL är en komplicerad metod med många felkällor, och att över huvud taget våga använda metoden tyder på ett visst mått av mod. Vid Öggestorp har OSL använts för att datera jordprover från stensträngar och röjningsrösen, vilket tyvärr gett förvirrande och oanvändbara resultat. Man har också daterat några skörbrända stenar och där verkar metoden fungera något bättre. Det största problemet vid OSL-datering av jord är att kvartspartiklar som ligger inbäddade i humus och mull i en matjord aldrig blir fullständigt nollställda av solljuset, och därför går det inte att datera en specifik tidpunkt då

jorden blivit övertäckt av exempelvis en stensträng. Min uppfattning är därför att ¹⁴C-datering av överlagrat träkol fortfarande är den bästa metoden för datering av fossil åkermark. Både med ¹⁴C och OSL kan det vara svårt att reda ut det kontextuella sambandet mellan det daterade provet och den odling som man vill datera, men vid ¹⁴C-datering vet man åtminstone att själva dateringen av träkolet är korrekt.

Försöken med OSL är ett exempel på Öggestorpsprojektets höga ambitionsnivå och ansatsen är berömvärd. Även om uppdragsarkeologin blir allt mera slimmad genom marknadsanpassning så står den fortfarande för den allra mesta arkeologin i Sverige idag och måste därför axla det vetenskapliga ansvar som detta för med sig. Häggström är också mån om att hävda uppdragsarkeologins betydelse gentemot universitetsarkeologin. I sin inledande artikel hävdar han framt att den förre är »en absolut förutsättning för att man i stora delar av Sverige ska kunna tala om en arkeologisk kunskapstillväxt», och vidare att »vägen till förhistorien i norra Småland ... idag går via exploateringsarkeologiska insatser.» Naturligtvis har han på sätt och vis rätt i detta. Men man kan inte komma ifrån att det ligger en stor begränsning i att uppdragsarkeologin geografiskt är hänvisad till exploateringsområden, och därför bara inom redan givna ramar kan välja undersökningsobjekt utifrån vetenskapliga frågeställningar. Detta är ingen nyhet, men exemplet Öggestorp är ändå belysande. Öggestorp är knappast en plats som skulle dra till sig universitetsarkeologer för en storskalig utgrävning. Den är inte ett nytt Uppåkra eller på annat sätt unik eller spektakulär, utan kan utifrån topografi och arkeologiskt innehåll snarare beskrivas som typisk för denna del av Småland.

Bokens styrka, som jag ser det, ligger först och främst just i att den på ett inspirerat och vederhäftigt sätt försöker gå till botten med en vanlig plats. Utifrån detaljerade undersökningar av vad som av allt att döma varit ett par ordinära gårdar på småländska höglandet tecknas en bred bild av livet, samhället och landskapet under äldre järnåldern. Tack vare det tvärvetenskapliga angreppssättet och det varierade källmaterialet – med bland annat gravar, hus, järnframställningslämningar och fossil åkermark – blir

tolkningarna komplexa och intressanta. En starkt bidragande orsak till detta är Häggströms nyfikenhet och lust att diskutera och argumentera. Hans texter är inspirerade och associationsrika, med ständiga kopplingar mellan stort och smått och mellan den lokala platsens empiri och en mer generell arkeologisk diskussion. Ibland blir hans stil dock något spretig och texten har bitvis karaktär av litteraturredovisning, men i det stora hela är han en driven författare.

Strävan efter att belysa flera olika sidor av järnålderstillvaron leder i vissa av artiklarna till långa diskussioner utifrån ett ganska blygsamt källmaterial. Det mest slående exemplet är kanske att Häggström skrivit en tjugo sidor lång artikel om djurhållningen vid Öggestorp, trots att en kalvkäke från en grav är det enda benfragmentet från grävningarna som kunnat artbestämmas. Inte desto mindre är det en intressant artikel. Långa diskussioner utifrån ett begränsat material är inget fel i sig, men jag kan inte låta bli att tycka att Häggström, liksom över huvud taget dessa ambitiösa och välgenomförda projekt, i vissa stycken kunde ha varit förtjänt av ett rikare och mera lättarbetat källmaterial.

Boken tar som sagt upp ett brett spektrum av infallsvinklar och frågeställningar och de låter sig inte sammanfatta i en kort recension. Till de frågor som jag tycker är särskilt intressanta hör de som rör den romartida expansionen, markanvändningen och den folkvandringstida krisen. Häggström är väl insatt i arkeologisk agrarhistoria samtidigt som han har en imponerande kunskapsbredd. Det gör att han kan föra en komplex diskussion om bebyggelse och markanvändning i relation till det omgivande landskapet och till samhället i övrigt. Hans slutsatser att jordbruket på småländska höglandet haft sin tyngdpunkt i djurhållningen, att djuren inte hållits stallade, samt att åkrarna varit gödslade, är rimliga och helt i linje med min egen syn på den agrara utvecklingen, men Öggestorp tillför i sig knappast något övertygande empiriskt underlag för dessa tolkningar. Att djurhållning i relation till åkerbruk varit av större betydelse i höglandsområden än på slätten under förhistorisk tid är en allmän uppfattning. Jag tycker också att det känns rimligt att det varit så, men det är så gott som omöjligt att leda i bevis.

Även diskussionen om den folkvandringstida krisen är initierad och välskriven, men också där måste man säga att Öggestorp knappast för oss närmre någon lösning på gåtan. Liksom på många andra håll i Småland och övriga Sverige upphör bebyggelsepåren i Öggestorp under 500-talet och pollendiagrammen visar att hävdtrycket släppt och att markerna till viss del slyat igen. Häggström för en lång diskussion om alla de klassiska förklaringsmodellerna – som klimatförsämring, Justinianska pesten, ekologiska kriser och sociala motsättningar – men framhåller i slutänden knappast någon av förklaringarna som mer trolig än någon annan. Inte desto mindre ger de arkeologiska undersökningarna och pollenanalyserna i Öggestorp stöd åt bilden av en folkvandringstida kris med ödeläggelse i höglandsmiljöer.

Avslutningsvis tror jag att boken om Öggestorp och Rogberga kommer att bli en viktig referens, i synnerhet för småländsk bebyggelsearkeologi, men förhoppningsvis också i ett större sydsvenskt perspektiv. Uppdragsarkeologin i Jönköpings län har kännetecknats av många små undersökningar med begränsad budget och ett ganska besvärligt källmaterial, och även om det finns lysande undantag så är mitt intryck att den sammanlagda vetenskapliga publiceringen från dessa projekt inte varit särskilt omfattande. Med Öggestorpsprojektet har man tagit tillfället att höja ambitionsnivån och att driva diskussionen och tolkningarna längre än i tidigare projekt. Eftersom boken fokuserar på en vanlig typ av fornlämningsmiljö kommer den att bli en användbar utgångspunkt och vetenskaplig plattform för den fortsatta arkeologiska verksamheten i länet.

Per Lagerås

Riksantikvarieämbetet UV Syd
Odlarevägen 5
SE-226 60 Lund
per.lageras@raa.se

Åsa Berggren, *Till och från ett kärr. Den arkeologiska undersökningen av Hindbygården*. Malmöfynd 17. Malmö Kulturmiljö. Malmö 2007. 328 s + CD. ISBN 91-85341-15-0.

Under stor bevågenhed fra den sydsvenske presse udgravede arkæologer i perioden 1988–91 en tidligere mose og andre anlæg ved Hindbygården i udkanten af Malmö. Nu 16 år efter fremlægges resultaterne fra disse undersøgelser i en monografisk publikation. Undersøgelserne omfatter fire tætliggende delområder: Industrihotelldelen, Bostadsdelen, Östra Hindbyvägen og Kontorsdelen beliggende i et område, hvor meget store arealer er totalundersøgt som følge af byggemodning og udvidelse af Malmö by. Førstnævnte lokalitet – Industrihotelldelen – udgør hovedparten (240 s.) af publikationen, hvorfor også hovedvægten af anmeldelsen vil koncentrere sig om denne.

Selve monografien er bygget op som en traditionel arkæologisk fundfremlæggelse, hvor store mængder empiri præsenteres meget grundigt. Forfatteren skriver selv, at formålet først og fremmest er at gøre den arkæologiske del af materialet tilgængelig, hvilket selvfølgelig er prisværdigt – især fordi forfatteren ikke selv deltog i de arkæologiske undersøgelser. Dernæst, at rapporten skal ses som baggrund og forudsætning for en kommende afhandling (s. 9) om førkristne ritualer og religion. Tolkninger af materialet, der går ud over en faseinddeling og et afsnit om mønstre i fundmaterialet, må derfor afvente selve afhandlingen. Den meget detaljerede materialefremlæggelse har således mest karakter af et fundkatalog eller en omfangsrig udgravningsberetning – om end i en lækker indpakning med mange gode illustrationer og fotos. I tilgift til monografien findes en CD med ti bilag, der bl.a. omhandler diverse analyser af pollen, knogler osv., og som er udarbejdet af specialister på de pågældende områder. De vigtigste af disse analyser, fx »Miljøanalyse», »Osteologisk analyse» mm., kunne efter min mening med fordel have været placeret i selve bogen, mens de mange beskrivelser af gruber og stolpehuller i bogen til gengæld kunne være placeret på CD'en. Al grunddata, d.v.s. GIS-data og en Access-baseret database, findes også på CD'en, hvilket er positivt.

Det interessante ved Industrihotelldelen er, at man i nyere tid med de fordele, det giver mht. naturvidenskabelige analyser mm., har haft lejlighed til næsten at totalundersøge en mere end 890 m² stor tidligere mose. Her har mennesker siden Ertebølle-tiden i senmesolitikum til bronzealderens periode III–IV, dvs. over en periode på mindst 3500 år, anvendt området til deponering af forskellige genstande. Ydermere har der i samme tidsrum foregået en række aktiviteter i mosens og dens randområder, hvor man har gravet gruber, anlagt ildsteder o.s.v. Det arkæologiske materiale giver dermed en antydning af kompleksiteten af de ritualer, man har praktiseret i forskellige perioder af oldtiden. Modsat det billede mange, som følge af tørvegravningerne under 2. verdenskrig, har af fundmaterialer fra vådområder, så domineres fundmaterialet ikke af pragtgenstande af bronze, flintøkser mm. Derimod er den mest almindelige materialegruppe sten (13 ton), hvoraf langt størstedelen er uforarbejdet. Forfatteren foreslår, at sten af en vis størrelse ofte blev bragt til mosens, fordi de var lette at kaste og transportere. Deponeringerne af sten ses i tilknytning til de mange dyreknogler (136 kg), som måske repræsenterer måltidsrester i forbindelse med fester o.l. Andre fundgrupper udgøres af keramik, flint, bearbejdet knogler og tak. En lille, men eksotisk fundgruppe består af menneskeknogler efter mindst tre individer: to voksne og et barn. Trækul fundet nær kraniedele er ¹⁴C-dateret til den mellemste del af neolitikum (MNAV–MNB). Nogle menneskeknogler har både spor efter rovdyr-tænder og skæremærker. Sidstnævnte viser, at skelettering på en eller anden måde kan have indgået i ritualerne.

Det lange tidsrum hvori mosens har været benyttet, de mange fund, hvoraf størstedelen ikke kan dateres arkæologisk, og den komplekse stratigrafi vanskeliggør den overordnede tolkning af mosens. De daterbare dele af det arkæologiske materiale viser, at jo længere vi kommer op i tid, des mere blev mosens benyttet. En undtagelse er dog slutningen af mellemneolitikum (MNA og hele MNB), mens de mest intensive periode er i senneolitikum og ældre bronzealder. Dette understøttes af det naturvidenskabelige materiale, særligt pollenanalyser og makrofossiler, som in-

dicerer, at der var særlig høj aktivitet i overgangen sen tidlig neolitikum – mellemneolitikum (TN II–MNA III) og fra midten af senneolitikum – tidlig bronzealder. Endvidere beskriver disse de markante naturmæssige forandringer, der fandt sted omkring dødshullet over tid – fra lys skov og åbent vand i mesolitikum til åbne marker, fugtig eng og græsarealer i midten af senneolitikum. Det rejser selvfølgelig spørgsmålet om, om en del af affaldet i mosen repræsenterer bopladsaffald fra en nærliggende boplads, og om en del af de mange sten stammer fra rydning af marker. Forfatteren antyder, at en stor del af deponeringerne sandsynligvis har en sammenhæng til det rituelle liv, der gennem årtusinder har udfoldet sig ved mosen, men vi må afvente afhandlingen for en endelig tolkning.

Hvad angår opsætning og layout, er bogen velillustreret med en række fotos, udbredelseskort og tegninger. Alle oldsagstegninger er i 1:1, hvilket er positivt, mens oldsagsfotografier er i 1:1 eller 1:2. Man har forsøgt at anvende nogenlunde ens skala til hhv. profil- og plantegninger. I nogle tilfælde har det dog ikke været muligt. Det havde imidlertid været ønskværdigt, om man i alle tilfælde havde anvendt hel målestok (fx 1:20; 1:50 osv.) i stedet for fx 1:357 (fig. 9), men dette er petitesser. Bogen er skrevet på svensk, hvilket litteraturlisten bærer præg af. Der er et udmærket engelsksproget resume på 3 1/2 side og en engelsksproget liste med alle figurtekster. Der henvises dog ikke til den i det engelsksprogede resume, hvilket gør den lidt overflødig.

Åsa Berggren har tydeligvis lagt et stort arbejde i publikationen. Det er derfor synd, at arbejdet lidt drukner i de mange detailbeskrivelser af gruber, stolpehuller, oldsager mm. og helt undlader de mange interessante spørgsmål, som materialet rejser mht. religion og de rituelle aspekter, der ligger bag deponeringerne i vådområder. Bogen kan derfor kun anbefales til arkæologer med en overordentlig stor interesse for de empiriske aspekter af vådbundsdeponeringer.

Torben Sarauw

Nordjyllands Historiske Museum
Algade 48, postboks 1805
DK-9000 Aalborg
tbsa-kultur@aalborg.dk

Vistelser vid vatten. Gropkeramiska platser och kokgropar från bronsålder och järnålder. Red. Marianne Lönn & Pia Claesson. Skrifter 69. Riksantikvarieämbetet, Arkeologiska undersökningar & Bohusläns museum. Stockholm 2007. 254 s. ISBN 91-7209-462-8.

Boken innehåller utöver en inledning sex artiklar om resultat från arkeologiska undersökningar år 2003 i samband med dragningen av nya E6 mellan Värmlandsbro och Hogdal i norra Bohuslän. Innehållet är tudelat, där del 1 med två artiklar behandlar kokgropar och del 2 med fyra artiklar kretsar kring gropkeramisk kultur i Väst-sverige. Den röda tråden är, som titeln antyder, de behandlade platsernas rumsliga anknytning till vatten. Nedan följer en kort redogörelse för innehållet i respektive artikel, och därefter förs en diskussion kring innehållet och upplägget av boken som helhet.

Marianne Lönnns artikel »Bohusländska kokgropar» använder de två kokgropslokalerna Raä Skee 1593 och Raä Hogdal 443 som utgångspunkt för en diskussion kring bohusländska kokgropar i allmänhet och deras funktion och läge i landskapet i synnerhet. Hon ser kopplingen till specifika landskapselement som central för platsernas förståelse, och försöker se uppkomsten och försvinnandet av kokgropsfält i ett större samhälleligt sammanhang. Den andra artikeln heter »Två anläggningstyper – ett sammanhang?» och är skriven av Pia Claesson. Hon utgår också från Raä Skee 1593, där bl.a. ett tiotal kokgropar påträffades intill en cirkelformad ränna, och för med utgångspunkt i denna plats en diskussion kring kokgropars och cirkulära rännors ålder, förekomst och funktion, samt deras presumtiva koppling till varandra.

Den tredje artikeln, »De gropkeramiska boplatsernas miljö» av Betty-Ann Munkenberg, tar utgångspunkt i fyra gropkeramiska lokaler i Strömstads kommun (Raä Hogdal 444 & 445, Skee 1598 Ö & V) och syftar till att granska de bohusländska gropkeramiska boplatsernas innehåll och läge samt i förlängningen belysa landskapsutnyttjandet under senare delen av mellanneolitikum i området. Den fjärde artikeln heter »Något om spån, cylindriska kärnor och mellanneolitikum» och är skriven av Kalle Thorsberg. Med

utgångspunkt i en specialregistrering av delar av flintmaterialet från boplaten Raä Skee 1598 (Ö & V) förs en strikt teknisk diskussion kring spåntillverkning och de problem som kan uppstå vid identifieringen av produkter från denna. Den femte artikeln, »Sandhem. Presentation och tankar kring en nyfunnen kökkenmödding» av Robert Hernek innehåller en presentation av och diskussion kring det sensationella fyndet år 2003 av en mellaneneolitisk kökkenmödding i norra Bohuslän, det första fyndet i sitt slag på över 50 år och det fjärde totalt i Sverige. Titeln på den sjätte artikeln slutligen, »Djurbenen från Sandhem» av Leif Johnsson, talar för sig själv.

Både kokgropslokaler och gropkeramisk kultur är ämnen som ligger mig varmt om hjärtat, och det var därför inte utan nyfikenhet och förväntan som jag tog mig an *Vistelser vid vatten*. Till en del infriades mina förväntningar: mycket av materialet som presenteras var för mig nya bekantskaper, och många intressanta och angelägna problemområden identifieras och bearbetas i boken. Den har ett lätthanterligt och tilltalande format, och merparten av bildmaterialet är av god kvalitet även om skalangivelser i flera fall saknas på kartorna. Tabellerna är dock genomgående svårlästa, och texten skulle överlag ha tjänat på en mera noggrann korrekturläsning. Mer störande är den ofta bristfälliga användningen av referenser och missar i referenslistorna (främst artiklarna av Claesson, Munkenberg, Thorsberg och Jonsson) liksom den bitvis bristande logiken i argumentationen, ett problem som framträder tydligast i artikel 2 och 3.

Trots dessa negativa sidor har boken många poänger. Kokgropar är som bekant en lika vanlig som svårbegriplig anläggningstyp, där definitionerna av vad som är en kokgrop är otaliga och närmast kan karaktäriseras som personliga (*för mig* är en kokgrop ...). Fornlämningar som domineras av kokgropar har tidigare ofta gömts under termen »boplat» men under senare år i allt högre grad erkänts som något speciellt, ofta benämnt »kokgropsfält». Bidrag 1-2 ger tillsammans en bra introduktion till det problematiska ämnet och lyfter fram lämningstypens variation i fråga om utbredning, läge i landskapet och förhållande till övriga lämningar. Marianne Lönn betonar kokgroparnas mångfacetterade ka-

raktär och sätter förtjänstfullt in kokgropsfälten i ett större socialt sammanhang.

Claessons försök att se en koppling mellan kokgroparna och de cirkelformade rännorna känns dock snabbt som en återvändsgränd, och trots författarens ihärdiga sökande efter andra vägar framstod det för mig som allt mera troligt att rännorna i fråga i själva verket bäst ska förstås som delar av gravanläggningar – de har knappast något samband med kokgroparna. Över huvudtaget känns det i genomgången av exempel på cirkelformade rännor ytterst tveksamt om det finns någon grund för att ens betrakta dem som ett sammanhängande fenomen (vilket författaren tydligt förespråkar). Det enda gemensamma hos de exempel som Claesson tar upp är just att anläggningarna är cirkelformade, och inte ens detta är genomgående då de anförda exemplen från Stafsinge i Halland knappast kan betraktas som cirkulära. Kopplingen till kokgropar är inte starkare än kopplingen till gravar, och i slutdiskussionen avslöjas allt för tydligt att hela idén föll ganska pladask.

Gropkeramisk kultur är likaledes svårbegriplig (inte minst i Västsverige), men har till skillnad från kokgroparna över 100 års intensiv forskning och debatt bakom sig. Mycket av det som genom hela 1900-talet diskuterats, såsom kulturens ekonomi, sambandet eller ej mellan västsvensk och östsvensk gropkeramisk kultur (och för den delen själva existensen av gropkeramisk kultur i Västsverige), relationen till övriga neolitiska kulturer och så vidare, är emellertid frågor som avsiktligt undviks i de här aktuella artiklarna. Detta ser jag inte som ett stort problem, snarare välkomnar jag att man behandlar Västsveriges mellaneneolitikum som någonting väsensskilt från det man vid Östersjöskusten kallar för gropkeramisk kultur.

Tre av de fyra stenåldersartiklarna (Thorsberg, Hernek och Jonsson) fokuserar på de för norra Bohuslän unika mellaneneolitiska kökkenmöddingarna som innehåller för västsvensk gropkeramisk kultur karaktäristiska föremål. Här är Herneks presentation av Sandhem en given höjdpunkt, i synnerhet om man inte sedan tidigare är bekant med platsen. Fyndet beskrivs i detalj med stor inlevelse och tydligt engagemang, och läsaren får också en presentation av de övriga sju

hittills kända kökkenmöddingarna i Sverige (samtliga i Bohuslän) med tyngdpunkt på de neolitiska, samt en översiktlig genomgång av fyndmaterialet från den trots allt mycket begränsade undersökning som hittills utförts vid Sandhem. Diskussionen handlar mycket om kökkenmöddingarnas representativitet. Resonemanget kring att dessa representerar något speciellt och sannolikt haft funktioner som samlingsplatser eller liknande (vilket för övrigt förespråkas av både Munkenberg och Jonsson) känns väl underbyggt och rimligt. Frågan kring varför de tycks begränsa sig till norra Bohuslän berörs flyktigt men tacklas inte ordentligt, vilket kan kännas frustrerande.

Jonssons artikel om benen från Sandhem kan ses som en förlängning av Herneks presentation, och ger med sin djupgående forskningshistorik en intressant inblick i Sveriges kökkenmöddingar, även om läsaren får stå ut med vissa upprepningar från Herneks artikel. Presentationen av benmaterialet har en tydligt deskriptiv karaktär, men mynnar ut i en spännande men allt för kort diskussion kring möddingarnas uppbyggnad och tillkomsthistoria. Thorsbergs artikel om spånteknologin är tekniskt mycket ingående och vittnar om stora insikter hos författaren, men lider av en akut avsaknad av kulturhistoria och mänskliga aspekter. Den minutiösa specialregistreringen av spånmaterialen från Raå Skee 1598 leder inte till några som helst vettiga slutsatser, vilket även om det villigt erkänns av författaren gör att den framstår som tämligen meningslös. Vidare verkar Thorsbergs teoretiska ståndpunkt häpnadsväckande föråldrad. Som stenåldersforskare år 2008 undrar man hur många som under de senaste 30 åren konsekvent och utan att motivera det använt sig av termen »teknokomplex» för att beskriva trattbägarkultur, gropkeramisk kultur och stridsyxekultur.

Munkenbergs genomgång av gropkeramiska boplatser i Strömstads kommun har ambitionen att synliggöra ett mönster utöver strandbundenheten vad gäller boplatsernas lokalisering, samt genom studiet av miljön erhålla en bättre förståelse för de mellanneolitiska människorna. Resonemanget haltar kraftigt och ambitionen fallerar ganska ordentligt, vilket även påpekas av författaren själv. Trots detta och trots den ofta

påtagliga genomskinligheten i argumentationen har artikeln likafullt en poäng i att Munkenberg kunnat identifiera olika typer av boplatser åtminstone hypotetiskt och därigenom se en antydning till bosättningsmönster.

Vistelser vid vatten innehåller som framgått många spännande och kanske lite udda ämnesområden och uppslag till diskussioner, men också en hel del bristande argumentation och störande formaliafel. Om detta är ett resultat av uppdragsarkeologins ofta pressade budgetsituation låter jag vara osagt. I stället vill jag framhäva den fortgående kunskapsuppbyggnad som uppdragsarkeologin kontinuerligt står för och som *Vistelser vid vatten* trots allt är ett gott exempel på.

Ludvig Pappmehl-Dufay

Kalmar läns museum

Box 104

SE-391 21 Kalmar

lpd@kalmarlansmuseum.se

Lena Peterson, *Nordiskt runnamnslexikon*. Femte, reviderade utgåvan. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala universitet. Uppsala 2007. 345 s. ISBN 978-91-7229-040-2.

Denne bog er den første trykte udgave af et inden for runologi og navneforskning allerede veletableret opslagsværk over vikingetidens nordiske person- og stednavne. Termen *runnamn* som indgår i titlen, sigter således til proprietær (egennavne) belagt i runeindskrifter og ikke til de enkelte skrifttegnets navne, som man kunne forledes til at tro. At lave et leksikon som *Nordiskt runnamnslexikon* (NRL) kræver overblik over et stort og til dels vanskeligt tilgængeligt materiale, dyb indsigt i germansk/nordisk sproghistorie, omfattende kendskab til såvel primær- som sekundærlitteraturen og ikke mindst en veludviklet kritisk sans. Det er derfor glædeligt for forskningen at netop en af nordisk runologi og navneforskningens mest erfarne eksperter, Lena Peterson, påtog sig opgaven for nu næsten ti år siden og fortsat har overskud til at opdatere leksikonet. Som forfatteren skriver i sit forord, er et sådant leksikon ikke definitivt – nyt materiale

kommer til, og nye læsninger og tolkninger kommer til stadighed for dagen. Kritikpunkterne man kan sætte op mod NRL på det videnskabelige niveau, er få, i småtingsafdelingen og desuden taget op i andre anmeldelser. Derfor er der i det følgende fokuseret på det brugerorienterede som anmelderen mener der kan tages bedre hensyn til med henblik på en bredere formidling.

NRL har tidligere været publiceret på internettet, og den fjerde udgave fra 2002 er desuden udgivet på cd-rom (anmeldt af Henrik Williams i *Studia anthroponymica Scandinavica* 21 og af Jan Ragnar Hagland i *Namn och Bygd* 91). Hvorfor så nu en trykt udgave i en snart gennedigitaliseret tidsalder? Lena Peterson skriver i sit forord at hun med den trykte udgave håber at kunne nå nye brugere. Der er ingen tvivl om at man med en bogudgave vil kunne nå en større potentiel brugerskare og heriblandt interesserede med en anden baggrund end runologi og navneforskning. Værkets høje kvalitet byder at det kommer enhver med interesse for perioden til kendskab og gavn. I bogform kan NRL endvidere bruges som håndbog hvor som helst og når som helst, og den vil helt sikkert også komme mange garvede brugere af de elektroniske versioner til nytte. Desværre er opdateringerne ikke markerede eller listet noget sted, hvad anmelderen synes havde været en god hjælp.

Der er ikke forud for NRL lavet samlede udgivelser af nordisk navnestof fra vikingetiden. Det skyldes hverken ulyst eller uvilje, men det har ikke tidligere været muligt inden for en over skuelig tidsramme at skabe sig et overblik over materialet. Et af de seneste årtiers store fremskridt inden for digitalisering af runeindskrifter er databaseprojektet *Samnordisk runtextdatabas* (SRD) hvorfra Peterson har excerperet sine grunddata. Denne giver netop det overblik man tidligere har savnet, og er et vigtigt arbejdsredskab. I basen er inddateret et omfattende og i vid udstrækning opdateret publiceret materiale, og den er tilrettelagt med en højst anvendelig palet af søge- og sorteringsmuligheder. Man kan eksempelvis excerpere netop navne ved hjælp af en særlig søgefunktion. Det vil være en fordel for hvem der måtte anvende NRL, at skaffe sig adgang til og indblik i brugen af databasen SRD.

Peterson har nemlig fastholdt en del af systematikken herfra. Der henvises generelt til SRD for kontrol af den enkelte indskrift på baggrund af dets *signum* (s. 9), d.v.s. det nummer (i praksis en litteraturhenvisning) der er individuelt for hver indskrift i databasen. I formidlingsøjemed kunne brugeren af NRL have været serviceret med en kortfattet forklaring af hvilke oplysninger der faktisk kan udlæses af de etablerede signa, som eksempelvis korpusværk og herunder land/landsdel, monografi, serie etc.

Selve NRL er opdelt i fire overordnede dele: »Namn på vikingatida personer», »Namn på mytiska gestalter», »Namn på kristna centralgestalter och helgon» og »Ortnamn». Hovedparten udgøres af førstnævnte del som indeholder det egentlige leksikon, tyve frekvenstabeller, en liste alfabetiseret i bagvendt orden samt en liste over utolkede belæg. Hvorvidt det er hensigtsmæssigt at skelne navne på »personer» fra navne på »gestalter», kan diskuteres, mens en skelnen mellem personnavne og stednavne, der hører til to helt forskellige kategorier blandt proprierne, forekommer indlysende. En samlet fremstilling af de tre første dele, evt. med en form for mærkning af navne på gestalter, havde efter anmelderens opfattelse givet et mere afbalance ret værk. Man ville så også have undgået at måtte liste formelt betraget samme personnavn to steder som det er tilfældet med *Bótlf* (s. 44 og s. 305) og *Bötulf* (s. 49 og s. 307). Der er unægtelig noget tilfredsstillende ved frekvenstabeller der hurtigt giver læseren et overblik. Nogle frekvenstabeller er dog mere anvendelige end andre – ikke mindst grundet runematerialets kvantitative begrænsninger.

Petersons udvalg af navne dækker vikingetiden, men en redegørelse for eller diskussion af afgrænsningen i tid er fraværende. Der henvises dog generelt til projektbeskrivelsen for NRL, hvoraf det i en note fremgår at der er afgrænset til perioden o. 800 til o. 1100 (Lena Peterson i *Studia anthroponymica Scandinavica* 17, s. 100). Et væsentligt problem når det drejer sig om runeindskrifter/-genstande vedrører netop dateringen, der for manges indskrifers vedkommende hviler på et kvalificeret skøn og på relative dateringer. Grænsen mellem vikingetid og middelalder er flydende, og visse justeringer

kunne være relevante. Som eksempel kan nævnes Roskilde-bronzeamuletten der indeholder et belæg på mandsnavnet Sigvarðr. Den er dateret til middelalder i det danske korpusværk, Danmarks Runeindskrifter, på et tidspunkt hvor fund af runeamuletter var ganske få. Dermed er den ikke vikingetidig i henhold til SRD og ikke medtaget i NRL. Et nyere fund, Østermarie-sølvamuletten, som har et runebelæg tolket som mandsnavnet Sigmōnðr, er dateret til sidste halvdel af 1000-tallet på et tidspunkt hvor tilvæksten af runeamuletter har manifesteret genren. Den er naturligvis medtaget i NRL (s. 192). Genstandstypologisk, rune- og sprogtypologisk kan de to amuletter udmærket være samtidige.

Leksikonets artikler er opbygget på en overskuelig og koncis vis. De er kortfattede, grænsende til det minimalistiske, men indeholder alligevel de mest essentielle informationer om de gældende og (gældende) alternative tolkninger og giver brugeren en platform hvorfra der kan navigeres videre. Opslagsformerne er søgt normaliseret under hensyntagen til de faktiske runeskrevne former, navnets etymologi og den sproghistoriske udvikling som den formodes at have været i perioden. Det er ikke en enkel opgave, men den er efter anmelderens vurdering løst tilfredsstillende. Det oplyses efter hvert opslagsord om der er tale om et mands- eller et kvindenavn, og hvis navnet er overleveret i middelalderen, gives en normalform fra de gængse opslagsværker. Dernæst følger en kortfattet redegørelse for det sproglige analysegrundlag og dermed for tolkningen. Hvis særlige forhold gør sig gældende, er der suppleret med litteraturhenvisninger. Samtlige belæg på det givne navn er medtaget, og hvert belæg er anført i rækkefølge efter den kasus det optræder i i den pågældende indskrift.

Der informeres om navnekategorier som »binamn», »kortform», »sidoform» etc. Af hensyn til brugere med en anden tilgang end navneforskning kunne disse termer have været forklaret kortfattet indledningsvis. For de ditamatiske navnes vedkommende (d.v.s. navne bestående af to led) er forled og efterled anført, men for en tolkning af de udskilte led må man gå til to nye opslag. Kortformer dannet til ditamatiske personnavne er typiske for vikingetidens navne-

bestand. En given kortform kan være dannet til flere forskellige navne, og leksikonet giver et bud på hvilke der kan være tale om. Det er meget brugervenligt. Som bonusinformation oplyses også hvis flere belæg vedrører samme person. Såvel digitale som trykte udgaver har sine fordele – i en digital version har man optimale søgemuligheder, mens en trykt udgave måske giver et bedre overblik. På den anden side er begge publiceringsmåder også behæftet med ulemper, hvor især det at være afhængig af tilgangen til en PC må fremhæves som en ulempe ved digitale publikationer. Den trykte version af NRL er indirekte behæftet med digitale publikationers ulemper, fordi en række informationer må hentes i en database. Men når man først er indviet heri, kan man som bruger af NRL kun glædes over den uovertrufne luksus det er at have såvel et digitalt som et trykt format at arbejde med.

Rikke Steenholt Olesen

Afdeling for Navneforskning
Nordisk Forskningsinstitut
Københavns Universitet
DK-2300 København S
steenhl@hum.ku.dk

Annika Larsson, *Klädd krigare. Skifte i skandinaviskt dräktskick kring år 1000*. OPIA 39. Uppsala 2007. 370 s. ISBN 978-91-506-1932-4.

Annika Larssons doktorafhandling belyser og nytolker krigerdragten i Norden i perioden ca. 800–1200 e.Kr., d.v.s. før og efter kristendommens indførelse. Det gøres på grundlag af tekstilfundene fra Birka, kombineret med eksperimentel arkæologi, men også ikonografisk materiale, skriftlige kilder, numismatik og runeindskrifter. Undersøgelserne leder frem til at religionsskiftet også resulterede i ændrede dragtkoder, i dette tilfælde specielt hvad angår væbnede mænd. Tekstilfundene fra Birka afspejler den førkristne krigers dragt, der ifølge Larsson adskilte sig fuldstændigt fra den senere, kristne krigers dragt. Afhandlingens hovedærinde er at problematisere de såkaldte orientalske tekstiler i Birka, og Inga Häggs tolkning af disse som vidnesbyrd om en byzantinsk inspireret embedsmands- og hof-

dragt med rangbetegnende elementer. Teksten falder i tre hovedafsnit: del 1 tager for sig teori og metode, del 2 undersøgelser af dragtrelaterede fund fra Birka, mens del 3 diskuterer krigdragten efter Birka-tid. En engelsksproget sammenfatning er benævnt del 4.

Larsson har hentet sit teoretiske ståsted i Michael Polanyis tanker om den personlige, tavse kundskab eller kompetence, bruger Carlo Ginzburgs begreb ledetråde som metode, og trækker med disse udgangspunkter på sin personlige erfaring som arkæolog og tekstilingeniør. Del 2 er afhandlingens centrale del. Den indledes med en beretning om hvordan forfatteren under et besøg i Istanbul fik øje på hvordan persiske soldater afbildet på Alexandersarkofagen er karakteriseret ved rytterkapper med lange ærmer, der hænger tomme i luften bag ejermænd, mens de græske har et helt andet udtryk. Sarkofagens rytterkapper svarer til en gruppe langt yngre rytterkapper fra Antinoë i Egypten, som Agnes Geijer i 1972 så som distinktionstegn for høje byzantinske embedsmænd, og knyttede til de »orientalske» tekstiler fra Birka; i 1980 betegnede hun Antinoë-kapperne som konkrete eksempler på det beklædningsstykke der senere fik betegnelsen *scaramangion*, og var et vigtigt element i den byzantinske hofdragt. Det er *scaramangion*, som Inga Hägg mener at kunne påvise i gravene fra Birka. Annika Larsson ser rytterkapperne som et markant symbol for en ikke-græsk og ikke-kristen dragt, og dermed utænkelige som kristen, byzantinske hofdragt i den periode, som Birka-textilerne repræsenterer. Fem delstudier uddyber og begrundet dette.

De tre første diskuterer possemantarbejder, genstande udført i påtning samt brikvævede bånd med mønstring i ædelmetaltråd fra Birka. Næsten samtlige er udført i *dragne* guld- og sølvtråde med rundt tværsnit. Hägg ser disse som rangbetegnende elementer, og argumenter for byzantinsk inspireret dragtskik i Birka. Larsson anfører at dragen metaltråd aldrig er påvist på byzantinsk område – her forekommer i stedet flade, skårne metaltråde, lan, som på s. 80 angives produceret i det østromerske rige siden midten af det første årh. e.Kr. Derimod forekommer dragen metaltråd i det førkristne Skan-

dinavien og Østeuropa. De brikvævede bånd forekommer i mands-, kvinde- og børnegrave, et argument mod at de afspejler en militærdragt med rangsymboler. I kvindegravene optræder de desuden sammen med ovale spænder, et typisk *skandinavisk* fænomen. Brikbånd med lan er enerådende på kontinentet, og i Danmark. Produktion af lan-tråd er beskrevet i Bibelen, hvilket Larsson ser som argument for koblingen lan og kristendom.

Silkerne fra Birka er genstand for det fjerde delstudie. Geijer skelnede 1938 mellem Middelhavssilke i samitum-teknik, og 5–6 stykker i kinesisk taft. Larsson tilføjer et tredje proveniensområde, Sogdiana. Det femte delstudie diskuterer *scaramangion*, kaftanen hvis byzantinske identitet og tilstedeværelse i Birka er blevet til en intern sandhed i svensk dragtforskning. Larsson anser at de dragne metaltråde udelukker dette, og mener at det pågældende beklædningsstykke må være fremstillet andetsteds, selvom snittet fortsat meget vel kan have været kaftan-lignende. Larsson ser de »orientalske» tekstiler i Birka som udtryk for kontakter til områderne langs Volga, det Kaspiske hav og den nordlige Silkevej, og finder hos khazarerne en beslægtet dragtskik, der bl.a. kom til udtryk i dragne metallarbejder. Fig. 22 viser hedenske volgabulgare i pelsforede rytterkaftaner og bælte, kniv og pung der har nøje paralleller i Birkas grave.

Del 3 tager udgangspunkt i skriftlige kilder, især *Rigsthula* og runeindskrifter. Larsson forsøger at knytte den norrøne betegnelse *ripti* samt begreber som klæde, vadmæl og skarlagen til arkæologiske tekstiler. Dernæst foretager hun en omtolkning af den etablerede læsning af *Rigsthula*: det er ikke kvindernes dragt der beskrives i versene 16, 28 og 29, men derimod deres mænds. Bonden foreslås at sidde i bare skjorten, mens konen fremstiller hans overtøj. Jarlens hustrus blå linsærk bliver til hans brynje af blåt stål; i stedet for at glatte sine egne ærmer, viklede hun bånd af *ripti* om hans. Hendes brystsmykke bliver til hans bakudbøjede kappe. *Rigsthulas* væne kvinder er blevet til væbnede krigere. Et sidste problemkompleks handler om runesten, rejst over mænd der »dog i dopklæder». Larsson ser runestenerne som juridiske dokumenter der skulle sikre arven for slægten, og understreger

realiteterne bag dåbsklæderne: nye, hvide klæder der markerede en ny, kristen identitet. På denne baggrund argumenterer Larsson for at en kristen kriger var helt anderledes klædt end en hedning: i en brynje af blå stål, med beviklinger om arme og ben, og med en bagudfoldet kappe af *riпти*, skarlagan, helst rød.

Larsson afhandling har både styrker og svagheder. Hun har en beretterteknik, der lader læseren følge med på rejsen, i øjeblikke hvor afgørende iagttagelser gøres, og flashbacks hvor tidligere observationer fremtræder i nyt lys og giver mening. Det er øjeblikke, enhver forsker kender til, men som normalt udelades i videnskabelige tekster. Det er befriende at få indsigt i dem, men den effektive beretterteknik er også en svaghed; den river læseren med, har sikkert også revet forfatteren med, og virker i første omgang overbevisende; ved nærmere eftersyn fremstår problemstillinger, præmisser og argumenter imidlertid ofte uklare og svære at få tag på. Det gælder f.ex. diskussionen af klæde, *riпти* og tekstilfundene fra Birka. Studierne af de forskellige typer metaltråde er afhandlingens stærkeste del. Larsson slår et tiltrængt hul i et fastlåst billede af Birkas befolkning iklædt byzantinske embedsmands- og hofdragter, og åbner nye tolkningsmuligheder med den brogede religiøse situation under vikingetiden som løftestang. Omtolkningen af *Rigsthula* er provokerende, og vil givet møde mange protester fra kendere af norrøn litteratur; ifølge islandsskyndige konsulteret af anmelderen er den usandsynlig, men vel at mærke *ikke umulig*. Det er nyttigt, nu og da, at stille spørgsmål ved det det, som tages for givet. Larssons omtolkning er et forfriskende eksempel, som det skal blive interessant at følge reaktionerne på.

Afhandlingens største svaghed er at den bygger på kraftigt forældet forskning. Grundlaget for studierne af metaltråde, brikvævning, silke, kaptaner, og det som Larsson kalder klæde og vadmæl, er stort set det kundskabsbillede, Agnes Geijer ridsede op 1972 i oversigtsværket *Ur Textilkonstens Historia*. Larsson skriver (s. 48) at svensk tekstilhistorisk og -arkæologisk forskning er navnkundig, også internationalt. Men der er sket meget siden Geijers storhedstid, især udenfor Sverige! Der er ikke gjort mange forsøg på at grave dybere i det svenske tekstil-koryfæes udsagn.

Grundlaget for en af Larssons præmisser, at dragen metaltråd og lan har forskellig oprindelse og udbredelse, er et godt eksempel. Her citeres Geijer 1972, og for enkelte konkrete eksempler Sylwan & Geijer 1931 samt en artikel af Margareta Nockert i et svensk udstillingskatalog; men den kilde som Geijer bygger på, Elisabeth Crowfoot & Sonia Chadwick Hawkes' arbejde fra 1967 over guldindvirkede bånd i angelsaksiske og germanske grave fra 5.-8. årh., er ikke kendt og konsulteret; ej heller nogen af 8 beretninger fra North European Symposium for Archaeological Textiles (NESAT) udkommet 1982-2005, eller en lang række artikelsamlinger og monografier om romerske, senantikke og byzantinske tekstiler publiceret siden 1990, på trods af at de indeholder mange relevante arbejder eller beskrivelser af nye fund, f.ex. af guldtråde, silkestoffer eller udredninger af rytterkapper og kaptaner. Det er synd, for det ville have kunnet konkretisere og nuancere Larssons argumentation, og gøre hendes tolkninger både langt mere troværdige og bedre underbyggede.

Lise Bender Jørgensen

Institutt for arkeologi og religionsvitenskap
Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet
NO-7491 Trondheim
lise.bender@hf.ntnu.no

Biologisk antropologi – med human osteologi. Red. Niels Lynnerup, Pia Bennike & Elisabeth Iregren. København 2008. 525 s. ISBN 978-87-02-03037-2.

I forbindelse med afholdelse af kongressen Third Seminar of Nordic Physical Anthropology tilbage i 1998 blev en række forskere og undervisere enige om, at skrive en nordisk lærebog i biologisk antropologi der gjorde brug af hjemlige eksempler. Denne lærebog foreligger nu i en omfangsrig og flot udgivelse fra Gyldendal. Forfattere og ikke mindst redaktører har lagt et stort stykke arbejde for, at skabe denne bog, hvilket vi er mange der er taknemmelige for, da den udfylder et klart hul i den nordiske osteologiske litteratur.

Et formål med *Biologisk antropologi* er ifølge redaktørerne, at »... definere de faglige grænser

for den biologiske antropologi og humane osteologi i Norden». Dette lykkes til fulde med 25 kapitler og faktabokse skrevet af 30 forfattere primært fra Danmark, Sverige og Norge. Kapitlerne giver en overordnet, men dækkende introduktion til emnerne: anatomi, alders- og køns-vurdering, metriske og ikke-metriske målinger, tafonomi, udgravningsteknik, human evolution, genetik, DNA, sporstof- og isotopanalyse, statistik, paleodemografi og paleoepidemiologi, Det osteologiske Paradoks, paleopatologi, brændte knogler, mumier og moselig, retsantropologi, retsodontologi, etik samt fagets historie. Bogen favner bredt og kan nødvendigvis ikke kan gå i dybden med alle emner, men ved at trække på så mange forskellige forfattere og faggrupper opnås forståelse og faglighed for hvert kapitels emne. Dette forstærkes yderligere ved brug af faktabokse hvor endnu flere forfattere kommer til orde med relevante og interessante afstikkere og eksempler. Det kan så diskuteres hvorvidt formålet med, at definere faglige grænser er tilstrækkelig vedkommende for en så omfangsrig udgivelse.

Et andet formål med bogen er ifølge redaktørerne at producere »... en lærebog, der tilgodeså den praktiske viden, man stod og skulle bruge i udgravningssituationen ...». Dertil er emnerne dog ikke behandlet dybdegående nok, hvilket især gælder anatomikapitlet. Her mangler f.eks. en tegning af skelettet med anførte knoglebetegnelser, som vil være helt nødvendig for en nybegynder i faget, hvem meget af første del af bogen formodentlig er rettet imod. I en udgravningssituation vil flere af kapitlerne ikke kunne bidrage væsentligt, mens andre kapitler vil glimre ved deres utilstrækkelige fordybelse i emnet – noget som de enkelte forfattere også selv løbende er opmærksomme på. En hvis differens mellem indledning og indhold kan altså iagttages.

Redaktørerne skriver endvidere i indledningen, at læserne af denne bog vil have en blandet baggrund hvilket der tages højde for ved, at brede bogens emner vidt ud. Det er alligevel lidt uklart hvilke læsere lærebogen er tiltænkt. Hvis det er nye studerende indenfor osteologi er bogen en overordentlig omfattende mundfuld, som ikke går nok i dybden med de basale emner som anatomi og patologi, mens hvis læserne er mere

erfarne studerende, udøvende osteologer eller fagfolk fra andre discipliner behandler bogen for grundlæggende emner, mens den ikke er specifik og dybdegående nok i behandlingen af de mere avancerede emner. Det havde været yderst brugbart, hvis bogen havde givet en simpel, men grundig indføring i feltet for nye studerende, men også en bog med en mere avanceret behandling af emnerne havde været på sin plads. Begge muligheder ville have udfyldt huller i litteraturen. Som bogen fremstår vil den det hele på én gang, men formår i stedet, at sætte sig imellem to stole og ikke rigtigt opnå nogen af delene. Dette må siges, at være den alvorligste anke mod bogen.

Et kedeligt og desværre gennemgående træk for bogen er en svingende brug af litteraturhenvisninger i de enkelte kapitler. I flere kapitler gives kun sporadiske henvisninger og i kapitel 14 henvises der til "egentlig faglitteratur". Men værst står det til i kapitel 10–11 hvor der slet ikke gives henvisninger i teksten. En hjælp fås ved at kigge i de enkelte kapitlers litteraturlister bagerst i bogen, men her opgiver især kapitlerne uden henvisninger i teksten desværre kun få titler. Dette er problematisk og spænder ben for bogens formål som lærebog, da læserens selv må søge den nødvendige videre litteratur for fordybelse i emnerne.

Blandt bogens særlig interessante kapitler findes et om tafonomi, et om knogler i felt og magasin samt et om Det osteologiske Paradoks. Kapitlerne sætter fra forskellige kant fokus på, at det ikke er tilstrækkeligt kun at forbedre de metoder vi analyserer skeletter med, f.eks. aldersbedømmelse, men at det også er nødvendigt at forstå hvilke processer der har gået forud og har dannet vore skeletsamlinger. En rød tråd gennem kapitlerne er, i hvilken grad en skeletsamling er repræsentativ for det samfund den er opstået af. I tafonomikapitlet giver Ola Magnell en grundig fremstilling af de varierende nedbrydnings- og bevaringsforhold for knogler og bløddele i forskellige fugtige, tørre, varme eller kolde miljøer. Men også betydning af kemiske faktorer og begravelsesskik såsom gravtype og dybde for bevaringen af et skelet diskuteres. Her er det vigtige spørgsmål hvordan tafonomien har påvirket det oprindelige begravede materiale så det fremstår som i dag.

I kapitlet om knogler i felt og magasin giver Inger Karlberg m.fl. en god fremstilling af de overvejelser der bør foregå forud, undervejs og efter arkæologiske undersøgelser af ældre grave, men også lovgivningen i de enkelte nordiske lande samt udgravningsmetoder behandles. Her er det vigtige spørgsmål, som hvilke fejkilder der introduceres i udgravning og i den videre behandling. En god forståelse af disse emner vil hjælpe til, at forstå hvilke forhold og processer der har dannet en skeletsamling, hvilket igen vil hjælpe til at vurdere repræsentativiteten af samlingen i forhold til videre analyser. Dette sidste forhold diskuteres i kapitlet om Det osteologiske Paradoks skrevet af Hans Chr. Petersen. Han forklarer her paradokset, eller identifikationsproblemet, som han foretrækker at kalde det, med tænkte eksempler så selv nye indenfor faget kan følge med. Det er mere dybdegående kapitler som disse der nok især vil interessere den videre læser.

Bogen fremstår flot, den er gennemført redigeret og opsat og der er kun ganske få stave- og trykfejl at finde. En enkelt fejl har der dog sneget sig ind i figur 6-2, hvor et kranium af ukendt herkomst tolkes, ud fra kranie målinger, som tilhørende en norrøn *mand* på trods af, at figuren viser sammenfald mellem målingerne og grupperingen af norrøne kvinder.

Bogen er, som sagt, skabt i et nordisk samarbejde mellem biologiske antropologer og osteologer og den er også skrevet på de nordiske sprog. Dette er en prisværdig indsats på et felt hvor det ellers er kutyme at publicere på engelsk. Det skiftende sprogvvalg undervejs, også indenfor samme kapitel, generer ikke. Det oplyses dog ikke hvem der har oversat bidrag fra to formodentlig ikke-nordisksprogede forfattere.

Som redaktørerne påpeger i forordet har bogen været undervejs i ti år og dette bærer nogle kapitler også præg af. Dette kan og skal dog ikke overskygge den prisværdige og vigtige indsats de mange forfattere og redaktører har lagt for dagen og som nu har mundet ud i den første nordiske lærebog i biologisk antropologi. Efter læsning står det læseren klart, at faget biologisk antropologi og human osteologi har en bred sammensætning af udøveres uddannelsesbaggrund og forskningsområder. Men også at når

de mange fagligheder og interesser kombineres, kan der opnås den store mængde viden faget har her i Norden og som her præsenteres i bogform. Trods skæmmende træk er bogen interessant og læseværdig og har allerede indtaget en nøgleposition i den nordiske osteologiske litteratur.

Helene Agerskov Madsen

Anthropological Database Odense University

Syddansk Universitet

DK-5230 Odense M

heleneagerskov.madsen@gmail.com

Kaupang in Skiringssal. Red. Dagfinn Skre. Kaupang Excavation Project vol. 1. Norske Oldfunn XXVII. Oslo 2006. 502 s. ISBN 978-87-7934-259-0.

Man kan inte bli annat än imponerad över den snabba utgivningen av denna bok. Planerna för ny forskning på Kaupang startade 1998. Utgrävningarna började 2000 för att pågå till 2003. Det var på initiativ av den som tidigare lett utgrävningarna på platsen, museumsinspektör Charlotte Blindheim, som man startade detta projekt under ledning av Dagfinn Skre.

När planerna för ny kaupangforskning tog form var en av frågeställningarna den bebyggelse som påträffats och publicerats av Blindheim och Tollnes. I motsats mot vad som numera synes vara ett mönster för flera av de vikingatida handelsplatserna, nämligen att bebyggelsen legat inom fasta tomter, orienterade i rader mot hamnen, så var den bebyggelse som redovisades parallell med själva hamnen och ansågs bestå av långhus. Detta har visat sig vara en felaktig tolkning där de redovisade byggnaderna är rester av båthus och bryggor. Det var ganska naturligt att man gjorde denna misstolkning på 70-talet, då man inte hade samma grepp om handelsplatsernas rumsliga organisation. Blindheim besökte också vid ett flertal tillfällen utgrävningarna på Helgö, som då tolkades som föregångare till Birka. Där ligger husen i en norrslutning *längs* järnålderns hamnvik.

Innan de nya utgrävningarna satte igång vid Kaupang ägnade man stort arbete åt förundersökningar av skilda slag. Man gjorde geofysi-

kaliska mätningar och man gjorde serier av borrhov. Förundersökningarna innebar att man sedan kunde sätta in de fullskaliga arkeologiska undersökningarna där man kunde vänta sig givande resultat.

Området har varit utsatt för omfattande jordbruksbearbetning. Detta innebär att stratigrafin i de övre lagren till stora delar är helt förstörd, medan det i de nedre lagren fanns områden med orörd stratigrafi. Här kunde man på vissa ställen få fram tomter med bebyggelse.

Som utgrävningsteknik användes *single context*-teknik dokumenterad med Riksantikvarieämbetets *Intrasis*-program. Lars Pilø, som hade ansvar för utgrävningarna, påpekar några problem med detta program. Bl.a. kunde man inte ange osäkerhet i t.ex. en lagerföljd genom en streckad linje, då programmet inte tar emot streckade linjer. I stort sett fungerade dock programmet utmärkt och möjliggjorde en detaljerad redovisning av fältarbetet. Det är också lätt för läsaren att följa den rapport Pilø ger i publikationen, när man väl vant sig vid förkortningarna MRE (*main research excavation*) och CRM (*cultural resource management excavations*, d.v.s. exploateringsgrävningar) som tyvärr saknas i förkortningslistan.

Utgrävningen har givit en detaljerad kronologi för bosättningen som man kan dela in i tre faser. Fas 1 är ett inledningsskede utan fast bosättning omkring 800. Fas 2 är ett bosättningskede i med fast bebyggelse under 800-talet. Fas 3, som omfattar de genom plöjning förstörda övre lagren, består av lösfynd som antyder att handelsplatsen sett fortsatt aktivitet långt in på 900-talet.

Pilø tolkar de påträffade tomterna som en del av en utlagd stadsplan. Jag är tveksam inför den tolkningen då tomterna är påfallande små och oregelbundna. Av de tre totalundersökta tomterna är avvikelserna i yta stora från 33 till 76,5 m². Även de övriga redovisade tomterna uppvisar avvikelser. De påträffade husen uppvisar också stora variationer som inte bara kan skyllas på de dåliga bevaringsförhållandena. Utanför det tomreglerade området i mitten finns på båda sidor ett bosättningslager av samma kvalitet som det understa lagret, men fynden antyder att här pågått aktiviteter under hela Kaupangs tillvaro.

Ett viktigt avsnitt behandlar gravfälten runt Kaupang som till stora delar varit föremål för äldre utgrävningar, inte minst omfattande insatser av Blindheim. Frans Arne Stylegar ger en klarläggande översikt av gravfälten och deras topografi och kronologi. Gravfälten ligger i en halvkrets mitt över bosättningsområdet. Störst är de norra och södra gravfälten samt gravfältet på Bikjholberget, en udde som liksom gravfältet på Lamøya ligger intill infarten till handelsplatsen. Tyvärr har många gravar försvunnit i samband med jordbruksarbete och rovgävningar. Stylegar beräknar att gravfälten ursprungligen omfattat minst tusen gravar, kanske det dubbla.

På Bikjholberget finns uteslutande obrända gravar i båtar, i kistor eller utan behållare. På de övriga gravfälten är gravskicket mycket varierat med brända och obrända gravar samt högar, skeppssättningar, kammargravar och båtbegravningar. Variationerna i gravskicket leder Stylegar med rätta att jämföra gravfälten med dem på Björkö. Men när det gäller det norra gravfältet finns dock ett avvikande drag, nämligen att många gravar synes sakna spår av egentliga begravingar. Detta är enligt Skre karakteristiskt för många gravar på norska Vestlandet. Det gäller bl.a. gravfältets fyra allra största och mest dominerande gravhögar. Genom studier av gamla kartor och flygfoton har Skre kunnat påvisa att en väg löpt tvärs genom gravfältet i riktning mot tingsplatsen Tjølling och Huseby, där ca 1 km från Kaupang den stora husterrass som burit det berömda Skiringssal är belägen.

Skre framhåller sannolikheten för att vägen genom gravfältet, ca 500 m, varit den väg som besökare till handelsplatsen tagit när de skulle upp till Skiringssal. Han menar att gravmonumenten ingick i den maktdemonstration som härskarna till Skiringssal och Kaupang omgav sig med.

I ett inspirerande avsnitt har Stefan Brink klarlagt ursprung och betydelse hos ortnamn i trakten kring Kaupang. Gårdarna under äldre järnåldern synes ha varit lokaliserade kring en helig insjö, Vittersø, som sedermera torkade ut. Fokus under vikingatid och tidig medeltid var i stället områdena vid havsviken med Kaupang och norr därom Huseby med Skiringssal samt Tjølling med tingsplats och kyrka. Att där fun-

nits en tingsplats anges av själva namnet Tjøl-ling, d.v.s. »folkets mötesplats» (i form av en ljunghed). Namnet Skiringssal blir som Brink påpekar under tidig medeltid utbytt mot Huseby.

Ett av det nya Kaupangprojektets första initiativ var att undersöka den stora terrassen vid Huseby som många forskare ansett kunna motsvara Skiringssal. Även om det salshus som legat på terrassen tydligen utsatts för kraftig förstörelse, och under tidig medeltid vid ena änden överbyggt med en knuttimrad stuga, så talar fynden för att här verkligen funnits en hall använd av samhällets högsta skikt. Dateringen sammanfaller inte helt med Kaupang, då hallen synes ha varit i bruk redan när Kaupang anlades och fortsatte att användas kanske ända in på 1000-talet.

I bokens sista avsnitt försöker Skre placera in Kaupang i det historiska skeendet. Han framlägger hypotesen att Kaupang ursprungligen anlades av den danske kungen Godfred som också anlade Ribe och Hedeby. Senare tog kungar av den västskandinaviska Ynglingaätten över makten i Kaupang och strider mot danerna blev återkommande. Skre framhåller Gottfreds målmedvetna plan att anlägga köpstäder i det danska rikets utkanter. Det är en bestickande hypotes, men jag tycker att det är många skiljaktheter i utformningen av Kaupang gentemot de två andra städerna, där jag bl.a. betvivlar Kaupangs utlagda stadsplan.

Det är frestande att ställa upp mothypotesen

att de västskandinaviska ynglingarna inspirerade av sina östskandinaviska släktingar anlade Kaupang i det område som sedan äldre järnålder var ett centralt område, en centralplats, och att det var detta som fick danerna att t.ex. rusta ett krigståg mot Norge som omtalas i frankiska källor för 813.

Man kan klaga på att boken ingår i serien Norske Oldfund, en prestigefylld serie med bl.a. Osebergsfyndet, där man håller sig till A4-format. Böckerna blir stora och tunga. Även om man har förståelse för att kartor, planer och sektionsritningar gör sig bäst i detta stora format så kan man fråga sig om formatet i våra dagar är nödvändigt och tidsenligt då de flesta har tillgång till datorer med CD, där man lätt kan få ritningarna förstora. Nackdelen med det stora formatet är att man inte lätt kan bära med sig boken, d.v.s. inte använda den som handbok. Detta är en randanmärkning, då bokens väl genomarbetade material gör att man accepterar det otypliga formatet.

Jag ser hur som helst fram emot en mera detaljerad analys av fyndmaterialet, som ska komma i nästa del, och som kan ger mera grund för överväganden om hur köpstaden uppstod.

Birgit Arrhenius

Arkeologiska forskningslaboratoriet

Stockholms universitet

SE-106 91 Stockholm

birgit.arrhenius@arklab.su.s

Fornvännen

TIDSKRIFT FÖR SVENSK ANTIKVARISK FORSKNING

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Årgång 103 ◊ 2008

Innehåll

- Earl, C.* German and Flemish in the Härad Al-tarpiece: a Provincial Swedish Work with Far-reaching Connections. –Summary. 89
- Edring, A.* Två mesolitiska kustboplatser vid Yngsjö i nordöstra Skåne. –Summary. 1
- Fischer, S.* The Udovice Solidus Pendants. Late-5th Century Evidence of South Scandinavian Mercenaries in the Balkans. 81
- Grönwall, R.* En folkvandringstida kammargrav vid Karby i Täby socken, Uppland. –Summary. 13
- Huggert, A.* Hundraåriga kritpipor i bruk bland samer i 1890-talets Lappmark. –Summary. 23
- Källström, M.* En tidigare okänd österledsfarare från Rasbo. Till tolkningen av inskriften på Frötunastenen U 1003. –Summary. 233
- Linderholm, A. et al.* An early Christian cemetery at Björned in northern Sweden. Stable isotope analyses of skeletal material. –Summary. 176
- Nicklasson, P.* Johan Haquin Wallman, Sven Nilsson och den moderna arkeologins genom-brott. 102
- Olsson, H. & Bless Karlsen, K.* Kvarnåsen – en tidig-mesolitisk boplatz med hyddlämningar i Värmland. –Summary. 153
- Popović, I.* Solidi with Filigreed Tubular Suspension Loops from Udovice in Serbia. –Summary. 73
- Sanmark, A. & Semple, S.* Places of Assembly: New Discoveries in Sweden and England. –Summary. 245
- Thirup Kastholm, O.* Skibsteknologi i bronzealder og jernalder. Nogle overvejelser om kontinuitet eller diskontinuitet. –Summary. 165
- Toreld, A.* Kärrastenen i Tanum – en västsvensk megalitristning? –Summary. 160
- Wienberg, J.* Det hotade grevskapet – Per Brahe den yngres minnesmärken. –Summary. 260
- serat problem i svensk historieskrivning. 283
- Hedeager, L.* Paradigm exposed: reply to Ulf Näsman. 279
- Hennius, A.* Plundring av fornlämningar – händer sådant i Sverige? 29
- Näsman, U.* Scandinavia and the Huns. A source-critical approach to an old question. 111
- Petersson, H. & Ytterberg, N.* För mycket regionalt godtycke. Svar till Lagerlöf och Franzén. 36
- Rundkvist, M.* För en liberalisering av de svenska metallsökarreglerna. 118
- Runer, J.* Några synpunkter på Göran Tagessons recension av *Från hav till land eller Kristus och odalen*. 32
- KORTA MEDDELANDE
- Gustafsson, N.B.* Tre dräktspännen från Björkö. 42
- Häggström, L. & Lindblad, D.* En stormskadad järn-åldersdös i Småland. 40
- Olsson, T.G.S. & Rundkvist, M.* Senromartida guld-ring funnen vid Tuna i Östra Husby på Vikbolandet. 288
- KONFERENSER
- Gren, L.* World Archaeological Congress 6. 193
- Kloo Andersson, A.* Mossen – plats, tid, mening. 190
- Sjöstrand, Y.* Theoretical Archaeology Group. 192
- RECENSIONER
- Andersson, M.* Kustslättens mötesplatser. Anmälan av *C. Persson*. 225
- Apel, A. & Knutsson, K.* (red.). Skilled Production and Social Reproduction. Aspects of Traditional Stone-Tool Technologies. Proceedings of a Symposium in Uppsala, August 20–24, 2003. Anmälan av *L. Eigeland*. 299
- Arn – Tempelriddaren.* Anmälan av *M. Löwhagen*. 147

DEBATT

Duczko, W. Ett kungligt dop: Olof Skötkonung och Bruno av Querfurt. Kring ett aktualiserat

- Arn – Tempelriddaren. Anmälan av *C. Thelander*. 148
- Artelius, T. & Lindqvist, M.* Döda minnen. Anmälan av *C.K. Jensen*. 304
- Artursson, M.* (red.). Vågar till Vætland. En bronsåldersbygd i nordöstra Skåne. Anmälan av *M. Kähler Holst*. 203
- Axboe, M.* Brakteatstudier. Anmälan av *B. Hårdh*. 123
- Beowulf* (amerikansk långfilm). Regi Robert Zemeckis. Anmälan av *Å.M. Larsson*. 59
- Berggren, Å.* Till och från ett kärr. Den arkeologiska undersökningen av Hindbygården. Anmälan av *T. Sarauw*. 308
- Biborski, M. & Ilkjær, J.* Illerup Ådal Band 11–12. Die Schwerter. Anmälan av *P. Nicklasson*. 142
- Bitner-Wroblewska, A. et al.* Ostpreussens gerettete Geschichte. Die archäologischen Inventarbücher aus dem ehemaligen Prussia-Museum. Anmälan av *J. P. Lamm*. 291
- Carlsson, T.* Mesolitiska möten. Strandvägen, en senmesolitisk boplats vid Motala ström. Anmälan av *M. Andersson*. 201
- Christensen, A.E. & Nockert, M.* (red.). Osebergfunnet Bd IV, Tekstilene. Anmälan av *L. Bender Jørgensen*. 210
- Dommasnes, L.H.* Vestnorsk forhistorie. Et personlig perspektiv. Anmälan av *T. Hjørungdal*. 61
- Düwel, K.* Runenkunde, 4. überarbeitete und aktualisierte Auflage. Anmälan av *S. Fischer*. 222
- Eliasson, L. & Kishonti, I.* Det funktionella landskapet. Naturvetenskapliga analyser ur ett arkeologiskt perspektiv. Anmälan av *C. Schierman*. 206
- Fellows-Jensen, G.; Stoklund, M. et al* (eds). Runes and their Secrets. Anmälan av *S. Fischer*. 125
- Fransson, U. et al.* (eds). Cultural interaction between east and west. Archaeology, artefacts and human contacts in northern Europe. Anmälan av *M. Mägi*. 301
- Gheorghiu, D. & Nash, G.* (red.). The Archaeology of Fire. Understanding Fire as Material Culture. Anmälan av *A. Arnberg*. 55
- Hall, B.* (red.) Vikingagravar vid Nordre älv. Anmälan av *L. Gahrn*. 137
- Hedvall, R. & Lindeblad, K.* Det medeltida Östergötland. Anmälan av *L. Gahrn*. 132
- Hiekkänen, M.* The Stone Churches of the Medieval Diocese of Turku. A Systematic Classification and Chronology. Anmälan av *K. Drake*. 127
- Hill, Ö. & Töve, J.* De gamle och skogen. Kulturarvet i skogslandskapet. Anmälan av *L. Häggström*. 48
- Häggström, L.* (red.). Öggestorp & Rogberga: vågar till Smålands förhistoria. Anmälan av *P. Lagerås*. 305
- Jensen, J.* Et arkæologisk vikingetog. J.J.A. Worsaaes rejse til England, Skotland og Irland 1846–47. Anmälan av *B. Stjernquist*. 63
- Kaliff, A.* Fire, water, heaven and earth. Ritual practice and cosmology in ancient Scandinavia. An Indo-European perspective. Anmälan av *M. Bertell*. 133
- Kaliff, A.* (ed.). Archaeology in the east and the west. Papers presented at the Sino-Sweden Archaeology forum, Beijing, in September 2005. Anmälan av *M. Reuter Dahl*. 297
- Karlenby, L.* (red.). Om makt och offer. Röster om centralmaktens utveckling i tiden före historien. Anmälan av *Å. Berggren*. 295
- Knarrström, B.* (red.). Stenåldersjägarna. Anmälan av *T. Carlsson*. 293
- Kroesen, J. & Steensma, R.* The interior of the medieval village church. Het middeleeuwse dorpskerkinterieur. Anmälan av *P. Tångeberg*. 51
- Kunz, T.* Skulptur um 1200. Das Kölner Atelier der Viklau-Madonna auf Gotland und der ästhetische Wandel in der 2. Hälfte des 12. Jahrhunderts. Anmälan av *Ebbe Nyborg*. 144
- Larsson, A.* Klädd krigare. Skifte i skandinaviskt dräktskick kring år 1000. Anmälan av *L. Bender Jørgensen*. 313
- Larsson, S.* (red.). Nya stadsarkologiska horisonter. Anmälan av *J. Linaa*. 139
- Larsson, S. & Arcini, C.* (red.). En arkeolog i Trelleborg. Anmälan av *T. Björk*. 291
- Linaa, J.* Keramik, kultur og kontakter. Køkken- og bordtøjets brug og betydning i Jylland 1350–1650. Anmälan av *C. Rosén*. 53
- Linderoth Wallace, B.* Westward Vikings: the saga of L'Anse aux Meadows. Anmälan av *F. Charpentier Ljungqvist*. 212

- Lynnerup, N. et al* (red.). Biologisk antropologi – med human osteologi. Anmälan av *H. Ager-skov Madsen*. 315
- Löfving C.* Vid nordliga leden – Västsverige för tusen år sedan. Anmälan av *R. Nyqvist*. 219
- Lönn, M.* Uppdragsarkeologi och forskning. Anmälan av *I. Gustin*. 197
- Lönn, M. & Claesson, P.* (red.). Vistelser vid vatten. Gropkeramiska platser och kokgropar från bronsålder och järnålder. Anmälan av *L. Pappmehl-Dufay*. 309
- Marold, E. & Müller, U.* (red.). Beretning fra femogtyvende tværfaglige vikingesympodium. Anmälan av *S. Thedéen*. 50
- Marzinzik, S.* Early Anglo-Saxon belt buckles (late 5th to early 8th centuries A.D): their classification and context. Anmälan av *R. Franzén*. 131
- Mulk, I-M. & Bayliss-Smith, T.* Rock Art and Sami Sacred Geography in Badjelánnda, Laponia, Sweden. Anmälan av *B. Fossum*. 214
- Perlínge, A.* (red.). Människors rum och människors möten. Kulturhistoriska skisser. Berit Wallenbergs Stiftelse 50 år. Vetenskapligt symposium på Nationalmuseum 14 november 2005. Anmälan av *J.P. Lamm*. 138
- Peterson, L.* Nordiskt runnamnslexikon. Anmälan av *R. Steenholt Olesen*. 311
- Ragnesten, U.* Individ och kollektiv i förromersk järnålder. Anmälan av *C. Prescott*. 135
- Rundkvist, M.* (ed.). Scholarly Journals between the Past and the Future: The Fornvännen Centenary Round-Table Seminar. Anmälan av *A. Salt*. 207
- Seppänen, L.* (red.). Kaupunkia pintaa syvemmältä. Arkeologisia näkökulmia Turun historian. Anmälan av *G. Tagesson*. 199
- Skre, D.* (red.). Kaupang in Skiringssal. Anmälan av *B. Arrhenius*. 317
- Taavitsainen, J-P.; Vilkuna, J. & Forsell, H.* Suojoki at Keuruu. A mid 14th-century site of the wilderness culture in the light of settlement historical processes in Central Finland. Anmälan av *E. Svensson*. 129
- Thunmark-Nylén, L.* Die Wikingerzeit Gotlands I-IV. Anmälan av *S. Eisenschmidt*. 46
- Visbyfranciskanernas bok. Handskriften B99 i Kungliga Biblioteket. Anmälan av *D. Wase*. 227
- Wallerström, T.* Vilka var först? En nordskandinavisk konflikt som historisk-arkeologiskt dilemma. Anmälan av *P. Lantto*. 217
- Widholm, D.* Sacred Sites. Burial Customs in South Scandinavian Bronze and Iron Age. Anmälan av *N. Ringstedt*. 57
- Zachrisson, S.* Sankt Lars i Linköping – en tusenårig historia. Anmälan av *J. Wienberg*. 196

